

LEERPLAN WOORDKUNST- DRAMA DKO

DE SPREEKAMER vzw

GEGEVENS LEERPLAN

DOMEIN: WOORDKUNST- DRAMA

Voor de vakken in de 1ste, 2de en 3de graad

Voor de vakken in de 4de graad in alle opties van de studierichtingen

- amateur creërend acteur
- amateur vertolkend acteur

Leerplannummer:

Goedgekeurd op:

Gaat in op:

Auteur: VZW De Spreekkamer
Broekstraat 57
2880 Bornem

Ingediend door:
Kunstacademie Art'iz
Kruisstraat 13-15
B-8870 IZEGEM
Directeur Wim Belaen
Instellingsnummer: 50518

INHOUDSTAFEL

INHOUDSTAFEL

DEEL 1: HET LEERPLAN

A INLEIDING

GEGEVENS LEERPLAN	1
1. Welkom in dit leerplan	7
2. Verklarende woordenlijst.....	9
3. Van kerncompetenties tot lesdoelen.....	14
4. Het artistiek- pedagogisch model van dit leerplan.....	16
5. De 4 grote leerdoelen	20
5.1 Welke?.....	20
5.2 Waarom werken met leerdoelen en subleerdoelen?	21
6. De 4 leervoorwaarden	23
6.1 Wat?.....	23
6.2 Waarom werken met leervoorwaarden?	24
7. De inschaling van de leerdoelen en de onderliggende subleerdoelen per graad	27
8. Het leerplandetail.....	30
9. Samenhang tussen graden en vakken	32
9.1 Een doorlopende leerlijn met recht gedrukte en cursief gedrukte doelen	
9.2 Afbakening van vakken	
10. Materiële Vereisten	35
11. De studierichtingen vertolkend en creërend amateur acteur	37

B. HET LEERPLAN

1. Leerplankader	41
2. Inschaling en subleerdoelen	43
3. Leerplandetail.....	55

DEEL 2: DIDACTISCHE WENKEN

1.	Expertisedeling	63
2.	Naslagwerken	65
	2.1 onderwijsleerproces.....	65
	2.2 vormgevingsfacetten.....	68
	2.2.2 Lichaam en ruimtegebruik	70
	2.2.3 Kwaliteiten van een creatie	71
	2.2.4 Enscenering.....	73
	2.2.5 Spelkwaliteiten	76
	2.3 Voorstellingsvermogen.....	81
	2.3.1 Emotie, verbeelding, uitdrukingskracht.....	81
	2.3.2 Tekst- en voorstellingsanalyse	83

DEEL 1 a: HET LEERPLAN

INLEIDING

Laten openbloeien, openbloeien wat er is, de knop moet er zijn. En die knop kan soms, heel heel klein zijn en heel verscholen, heel verscholen.

*Jan Peter Gerrits
Regisseur, docent*

1. Welkom in dit leerplan

Fijn dat je interesse hebt in dit leerplan. Deze beknopte inleiding helpt je om het leerplan te lezen en te gebruiken.

Wij danken iedereen die via zijn feedback op de vorige editie van dit leerplan heeft bijgedragen aan deze nieuwe versie. In het bijzonder bedanken we de heer Wim Belaen, directeur van de Art'Isz- kunstacademie en zijn woordteam voor het delen van hun expertise.

De overheid verplicht elke academie om gebruik te maken van een goedgekeurd leerplan.

Academies hebben daarbij volgens het niveaudecreet de volgende opdracht:

“Het deeltijds kunstonderwijs ontwikkelt de artistieke aanleg en competenties van de leerlingen door kunst te beoefenen, te maken, te beleven en te beschouwen zodat ze kunnen uitstromen naar kunstbeoefening of -beleving in de vrije tijd of de arbeidsmarkt of doorstromen naar het hoger kunstonderwijs.

In het kader van de doelstelling, vermeld in het eerste lid, voert een academie de volgende opdrachten uit:

1° artistiek onderwijs organiseren dat in overeenstemming is met de bepalingen van dit decreet;

2° leerlingen begeleiden bij hun keuzes in de loop van het leertraject zodat ze zelfstandigheid verwerven in hun artistieke ontwikkeling;

3° verworven competenties beoordelen en certificeren.”

Het leerplan ondersteunt de leraren bij het vervullen van deze opdracht met voldoende ruimte voor academiespecifieke en eigen inbreng.

Wenn du keinen Spaß hast, hast du keine Show.

Bertold Brecht
dichter, toneelschrijver, regisseur

2. Verklarende woordenlijst

(artistiek) inzicht: Inzicht = objectgericht. Het gaat om het reflecteren, structureren, analyseren ... binnen de logica van het gekozen denkkader om te komen tot een algemene regel, een wetmatigheid, een beoordeling, een oplossing voor een probleem... waarbij kennis, attitudes en vaardigheden geïntegreerd worden ingezet.

Artistiek inzicht= subjectgericht. Het gaat enerzijds om de artistieke vormgeving van een innerlijke voorstelling (zie uitleg bij emotie, intuïtie, verbeelding, analyse) die betrekking kan hebben op het hele menselijke zijn en op de hele realiteit binnen en buiten de mens. Anderzijds gaat het om de communicatieve ervaring bij het beschouwen van die vormgeving. Bij deze beschouwing worden niet alleen artistieke kennis en onderzoekvaardigheden ingezet, maar wordt er ook ruimte gegeven aan de verbeelding, de persoonlijke visie, het referentiekader en de ervaringen van de waarnemer.

basiscompetenties (definitie decreet): de doelen, afgeleid uit een referentiekader, voor de kennis, de vaardigheden en de attitudes die een leerling geïntegreerd inzet voor maatschappelijke activiteiten. De basiscompetenties worden binnen de domeinen vastgelegd per studierichting en per graad.

beroepskwalificatie (definitie decreet): een afgerond en ingeschaald geheel van competenties waarmee een beroep kan worden uitgeoefend.

bewijs van beroepskwalificatie (definitie decreet): een van rechtswege erkend studiebewijs, dat de academie uitreikt aan een leerling die met goed gevolg een langlopende studierichting heeft beëindigd en de overeenkomstige beroepskwalificatie heeft behaald.

bewijs van competenties (definitie decreet): een van rechtswege erkend studiebewijs dat de academie uitreikt aan een leerling die met goed gevolg een eerste, tweede of derde graad van een langlopende studierichting heeft beëindigd.

competenties (definitie decreet): de doelen, afgeleid uit een referentiekader, voor de kennis, de vaardigheden en de attitudes die een leerling geïntegreerd inzet voor maatschappelijke activiteiten.

Cultuur in de Spiegel: Cis is een manier om na te gaan wat wij verstaan onder cultuur, maar ook een onderzoek naar de wijze waarop cultuur in het onderwijs aan bod kan komen en welke vaardigheden leerlingen moeten oefenen om op een inhoudelijke manier met die cultuur om te gaan.

culturele basisvaardigheden: (volgens Cultuur in de Spiegel): waarnemen (zintuiglijk waarnemen, ervaren en beleven, memoriseren en herkennen), verbeelden (verbeelden en verzinnen, lichamelijk uitdrukken, creëren met materiaal en techniek), conceptualiseren (begripsmatig benoemen, duiden en waarderen), analyseren (ontleden en onderzoeken, aftoetsen en verklaren).

culturele omgeving: cultureel erfgoed en huidige vormen van cultuurbeleving

creëren: maken, schrijven en/of bewerken van episch, lyrisch, dramatisch materiaal en uitvoeren van dat werk.

eigenschappen van de leerling: talenten, typerend gedrag en lichaamskenmerken die specifiek zijn voor een persoon. Voorbeelden zijn spontaniteit, gevoel voor timing, humor, empathie, intelligentie, stemtimbre, uiterlijke lichaamskenmerken, ... Ze kunnen niet aangeleerd worden en zijn niet situationeel gebonden.

focus: inzoomen op een bepaald subdoel zonder de andere doelen uit het oog te verliezen. Zoals je bij het nemen van een foto je camera scherp stelt op een bepaald onderwerp waarbij de rest van de foto achtergrond wordt, zo ga ook te werk in je lespraktijk.

graad (definitie decreet): een niveautrap die een horizontale onderverdeling in een langlopende studierichting aanbrengt, bestaande uit een aantal leerjaren. De graden worden aangeduid met de nummers 1 tot en met 4.

handelingscontext: de aard van de betekenisvolle toepassingen of praktijken waaraan het verwerven van de competenties wordt verbonden.

kwaliteiten: bouwstenen, eigenschappen en competenties die kunnen bijdragen tot het verhogen van de kwaliteit van het spel, de beweging, de stem, het voorstellingsvermogen ...

kwalificatiestructuur (definitie overheid): De Vlaamse kwalificatiestructuur is een ordening van kwalificaties die door de Vlaamse Regering erkend is en die bestaat uit acht niveaus.

kwalificatie (definitie overheid) : Een kwalificatie is een afgerond en ingeschaald geheel van competenties waarvoor mensen een door de Vlaamse overheid erkend bewijs kunnen krijgen.

leeractiviteit (definitie decreet): Een leeractiviteit is een activiteit binnen of buiten de academie waarbij een leerproces tot stand komt hetzij door interactie tussen leerling en leerkracht, hetzij door zelfstandig werk of andere werkvormen.

leerbewijs (definitie decreet): een van rechtswege erkend studiebewijs, dat de academie uitreikt aan een leerling die met goed gevolg een kortlopende studierichting of een graad binnen het individueel aangepast curriculum heeft beëindigd.

leerdoelen: de vier grote doelen van dit leerplan.

leerjaar (definitie decreet): een schooljaar als deel van een meerjarige opleiding, waarin een lesprogramma wordt gevolgd.

leerplandoelen: doelen die in een leerplan staan.

oefeningen: alle vormen van theateraal onderzoek in de meest brede zin van het woord (materiaal zoeken, analyseren, interpreteren, improviseren, experimenteren, combineren, op de bek gaan, brainstormen, fysieke associaties maken, schrappen, herhalen, vastleggen, stijlen uitproberen, zoeken naar wat authentiek is, info zoeken, reflecteren, reageren op elkaar, inspelen op het toeval, inspelen op impulsen van anderen, inspelen op de context, technische vaardigheden uitbreiden, enz...) tot en met het afgewerkt 'resultaat' van die oefeningen. Het resultaat kan de vorm hebben van een 'act' die gepresenteerd wordt aan een publiek, of van een ingeblikt product (podcast, film ...). 'Oefeningen' zijn altijd ontwikkelingsgericht: via zelfreflectie en feedback op 'toonmomenten' kunnen leerlingen verder doorgroeien.

omgevingscontext: de vertrouwdheid met de ruimte en het publiek.

onderzoeken: uitvoeren van theateraal onderzoek in de meest brede zin van het woord namelijk materiaal zoeken, analyseren, interpreteren, improviseren, experimenteren op de vloer, combineren, op de bek gaan, brainstormen, fysieke associaties maken, schrappen, herhalen, vastleggen, stijlen uitproberen, zoeken naar wat authentiek is, info zoeken, reflecteren, reageren op elkaar, inspelen op het toeval, inspelen op impulsen van anderen, inspelen op de context, technische vaardigheden uitbreiden, enz...

onderwijsdoelen: verzamelnaam voor kerncompetenties, basiscompetenties en beroepskwalificaties.

onderwijskwalificatie (definitie decreet): een afgerond en ingeschaald geheel van competenties die noodzakelijk zijn om maatschappelijk te functioneren en te participeren, waarmee verdere studies in het secundair of in het hoger onderwijs kunnen worden aangevat of waarmee beroepsactiviteiten kunnen worden uitgeoefend.

potentieel van mensen: de eigenschappen en competenties van de andere leerlingen en medewerkers.

spelen: spelen van episch, lyrisch, dramatisch (tekst)materiaal met vierde wand.

spreken: informeren en overtuigen.

subleerdoelen: doelen die onder de leerdoelen staan.

uitdrukingskracht: de impact op het publiek.

verbeelding, emotie, intuïtie, analyse:

- persoonlijke ervaringen en herinneringen
 - zintuiglijke verbeelding
 - narratieve verbeelding
 - muzikale verbeelding
 - fantasiebeelden = wat zich niet in de werkelijkheid kan voordoen
 - woorden, beelden en emotioneel lichamelijke gevoelens die voortkomen uit het intuïtieve en het onderbewuste.
 - aanspreken en beleven van het symbolisch bewustzijn
 - opbouwen van een repertoire van verbeeldingsformules in functie van intertekstuele geletterdheid.
 - connotatie van taal en tekst
- ...

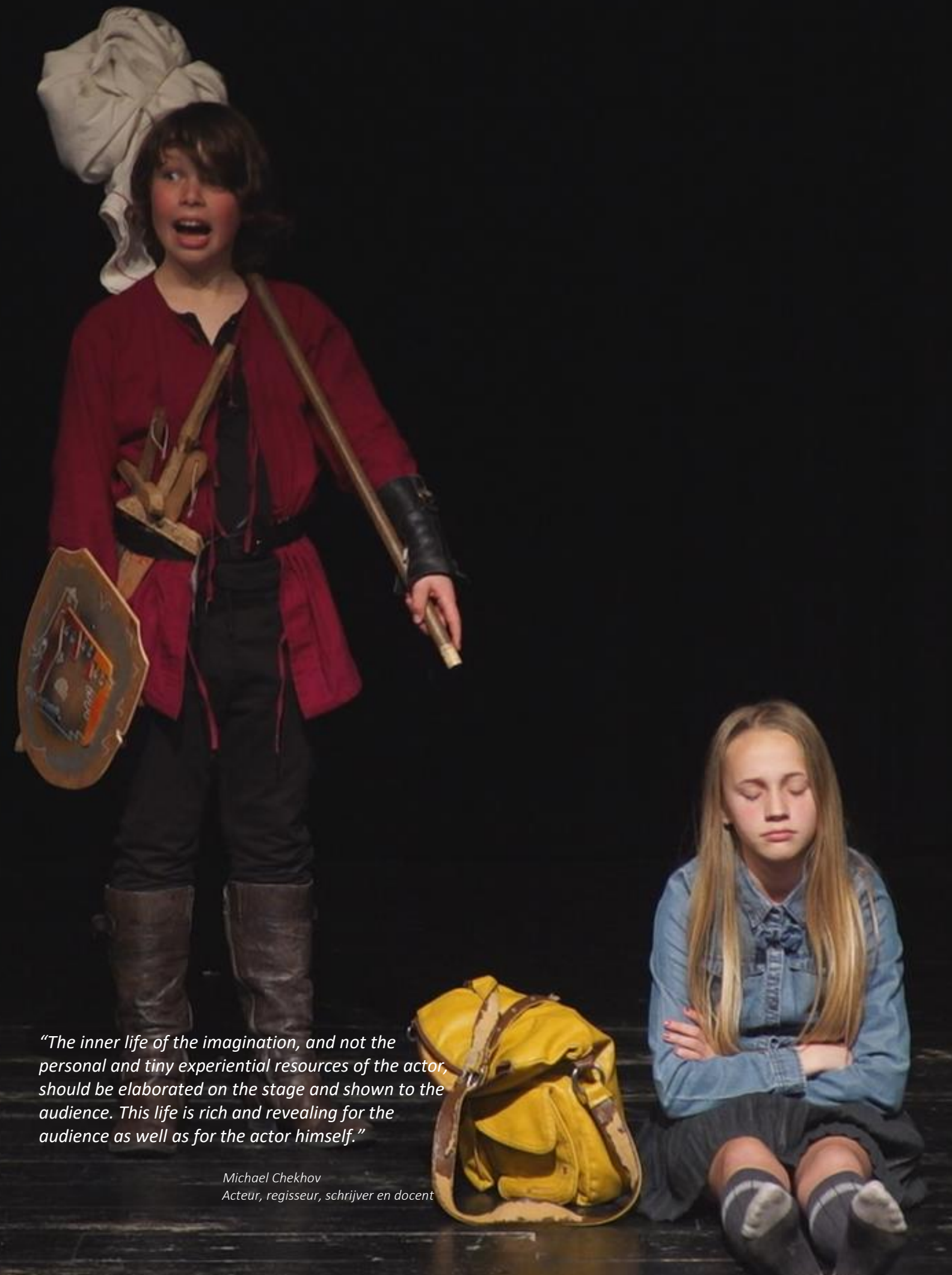
vertellen: brengen van episch, lyrisch, dramatisch (tekst)materiaal zonder vierde wand

voorstellingsvermogen (zie ook het leerplandetail)

- De innerlijke voorstelling van wat men vertolkt en creëert
- De tekstanalyse en de voorstellingsanalyse
- De opbouw van een repertoire

vormgevingskwaliteiten: alle facetten die die bijdragen tot de kwaliteit van de vormgeving zoals het inzetten en ontwikkelen van persoonlijke eigenschappen, bouwstenen etc...

- Kwaliteiten van de encenering
- Stemkwaliteiten
- Bewegingskwaliteiten: lichaamsexpressie en ruimte
- Spelkwaliteiten
- Kwaliteiten van een creatie

“The inner life of the imagination, and not the personal and tiny experiential resources of the actor, should be elaborated on the stage and shown to the audience. This life is rich and revealing for the audience as well as for the actor himself.”

*Michael Chekhov
Acteur, regisseur, schrijver en docent*

3. Van kerncompetenties tot lesdoelen

Het studieprofiel DKO bestaat uit zes kerncompetenties die voor alle studierichtingen dezelfde zijn.

- **Individuele gedrevenheid tonen:** de leerling vertrouwt op de eigen expressiemogelijkheden en wil zijn creatieve resultaten tonen.
- **Creëren en (drang tot) innoveren:** de leerling komt actief en uit zichzelf met artistieke vormgevingen, benaderingen en inzichten.
- **Vakdeskundigheid inzetten:** de leerling zet verworven kunstvormspecifieke kwaliteiten in bij het gebruik van een artistieke uitdrukkingvorm.
- **Onderzoeken:** de leerling analyseert een proces en een product en reflecteert en communiceert erover.
- **Relaties bouwen en samenwerken:** de leerling kan eigen talent en deskundigheid ten dienste stellen van het gemeenschappelijk artistiek doel of project.
- **Presenteren:** de leerling toont een proces en/of een product aan een publiek.

De kerncompetenties voor de eerste, tweede en derde graad bestaan uit **basiscompetenties**.

In de vierde graad zijn deze kerncompetenties gevat in **beroepskwalificaties**.

Een overzichtstabel van de basiscompetenties en beroepskwalificaties vind je in een aparte katern die op KlasCement en de website van “De Spreekkamer” staat.

Kerncompetenties, basiscompetenties en beroepskwalificaties zijn onderwijsdoelen.

Leerplanmakers vertalen de onderwijsdoelen naar leerplandoelen, die in een verband worden gezet. Elk leerplan heeft zo een eigen systematiek die steunt op de pedagogische inzichten van de makers. (cfr. pagina 16)

De 4 leerdoelen van dit leerplan zijn verder opgesplitst in subleerdoelen.

Leraren kunnen deze subleerdoelen desgewenst nog aanvullen met academiespecifieke doelen en concretiseren in eigen lesdoelen.

"An artist's only concern is to shoot for some kind of perfection, and on his own terms, not anyone else's"

J.D.Salinger, schrijver

4. Het artistiek- pedagogisch model van dit leerplan

Voor het verwerken van de onderwijsdoelen in een leerplan is De Spreekkamer vertrokken vanuit een artistiek- pedagogisch model van de pianist, componist en muziekpedagoog Marek Czeslaw.

Marek Czeslaw gaat uit van een eenvoudig principe: wanneer bij de voorstelling van een artistiek product de vormgevingskwaliteiten in overeenstemming zijn met het voorstellingsvermogen, kom je tot een sterke uitdrukkingskracht.

Dit leerplan vult het schema aan met leervoorwaarden, die het artistieke leerproces een persoonlijk, dialogerend en ontwikkelingsgericht karakter geven.

Tijdens het leerproces dat in het domein Woordkunst-Drama bestaat uit onderzoeken, spreken, spelen, vertellen en creëren, worden de vormgevingskwaliteiten en het voorstellingsvermogen verdiept en verbreed en met toenemend artistiek inzicht op elkaar afgestemd. Hierbij staat de eigenheid van elke leerling centraal.

Het voorstellingsvermogen en de vormgevingskwaliteiten worden beiden gevoed door intuïtie, emotie, verbeelding en analyse.

De leerlingen blijven met frisheid en toenemende intensiteit onderzoeken, vertolken en creëren en sluiten aan op het potentieel van mensen, het materiaal dat ter beschikking is en op de (culturele) omgeving.

Tijdens het onderzoek is er een wisselwerking tussen vormgevingskwaliteiten en voorstellingsvermogen. Het spelen met vormgevingskwaliteiten kan inspireren tot nieuwe (innerlijke) voorstellingen. Omgekeerd kan het voorstellingsvermogen aanleiding geven tot het uitbreiden van vormgevingskwaliteiten.

Deze systematiek wordt gevat in onderstaand leerplankader.

Tijdens het proces van verdiepen, verbreden en afstemmen worden de 4 leerdoelen nagestreefd en bereikt. De leerdoelen zijn hertaalde (en dus verplichte) onderwijsdoelen.

De 4 leerdoelen en hun bijhorende subleerdoelen zijn (op enkele doelen na) geen losstaande doelen die systematisch en opeenvolgend worden nagestreefd. De leerdoelen en hun bijhorende subleerdoelen vormen samen met het leerplandetail (cfr. Pagina 29) en de leervoorwaarden een richtinggevend canvas dat voortdurend in beeld is bij het beantwoorden van de vraag: hoe kan deze leerling zijn uitdrukingskracht verhogen?

In het volgende deel van deze inleiding wordt dieper ingegaan op het leerplan en op het leerplandetail.

"The study of acting consists in the main of getting out of one's own way, and in learning to deal with uncertainty and being comfortable being uncomfortable."

*David Mamet
Schrijver en regisseur*

5. De 4 grote leerdoelen

5.1 Welke?

De onderwijsdoelen van de overheid zijn hertaald naar vier grote leerdoelen. Deze vier grote leerdoelen hebben elk een reeks subleerdoelen.

De leerlingen onderzoeken, spelen, spreken, vertellen en/of creëren

1. met ernst en toewijding

Deze subleerdoelen hebben te maken met het engagement dat leerlingen tonen om tot een resultaat te komen.

2. met spelplezier en spelovergave

Deze subleerdoelen hebben te maken met het wezenlijke karakter van het spel: toelaten dat het spel de rede overstijgt. Leerlingen smijten zich, improviseren in het hier en nu, durven op hun bek gaan, verwonderen zich, stellen zich kwetsbaar op, creëren met een onbevangen blik ... en beleven hieraan plezier.

3. vanuit het eigen en andermans referentiekader

Hieronder vallen voornamelijk subleerdoelen die te maken hebben met samenwerken, feedback geven, het zich kunnen verplaatsen in anderen, het oog hebben voor normen en waarden die schuil gaan achter (de eigen en andermans) creaties ...

4. met groeiend autonoom artistiek inzicht en groeiende artistieke uitdrukingskracht

Deze subleerdoelen hebben te maken met het zoeken naar een congruentie tussen de vormgevingskwaliteiten en het voorstellingsvermogen in functie van de uitdrukingskracht. (zie verder).

Het domein van de vertellers, spelers en sprekers is in de praktijk niet strikt afgebakend. Vandaar dat in dit leerplan wordt gewerkt met een focus.

5.2 Waarom werken met leerdoelen en subleerdoelen?

Een academie reikt certificaten uit aan leerlingen die een leertraject of een deel van een leertraject succesvol hebben afgelegd. Succesvol afleggen betekent: leerlingen bereiken de naar leerdoelen en subleerdoelen hertaalde onderwijsdoelen van de overheid. (of een afgebakend deel ervan)

“Enerzijds is er charisma als het Franse présence, een aangeboren kwaliteit die iemand heeft of niet en die maakt dat bepaalde mensen aandacht genereren. Anderzijds is er een vorm van aanwezigheid zoals in het Engelse presence of stage presence, die door een speler kan worden getraind.”

*Jan Steen,
Acteur en docent*

6. De 4 leervoorwaarden

6.1 Wat?

De leervoorwaarden uit het denkkader hebben betrekking op het verloop van het artistieke leerproces.

Ze geven het leerproces een persoonlijk, concentrisch, ontwikkelingsgericht en dialogerend karakter dat gericht is op artistieke zelfstandigheid.

1. Gevoed door emotie, verbeelding, intuïtie en analyse

Spelers, vertellers en sprekers laten zich bij het onderzoeken en creëren voeden door emoties, verbeelding, intuïtie en analyse. Het theatraal onderzoek is een persoonlijk en een artistiek onderzoek naar geloofwaardigheid, waarachtigheid en authenticiteit. Spelers zoeken een antwoord op vragen als “Wat wil ik vertellen?”, “Hoe verhoud ik me tot de tekst?”, “Hoe verhoud ik me als speler tijdens het spel tot de andere spelers?”, “Wat blokkeert me?”, “Wat zijn mijn troeven?”, “Aan welke vaardigheden en/of kennis ontbreekt het me om mijn uitdrukking sterker te maken”, “Hoe creëer ik afstand en/of betrokkenheid”, “Hoe zorg ik ervoor dat de toeschouwers mij vertrouwen?”, “Hoe vind ik innerlijke rust?”, “Hoe kunnen mijn specifieke eigenschappen als bijvoorbeeld mijn houterigheid, mijn prominente neus ... mijn uitdrukkingskracht vergroten?”, “Wanneer en hoe kom ik in mijn kracht?” enz... . Deze vragen leiden enerzijds tot een onderzoek naar de persoonlijke eigenschappen die van belang zijn voor het beoefenen van Woordkunst-Drama en vertrekken anderzijds vanuit de persoonlijke eigenschappen om de uitdrukking groter te maken of te verfijnen.

2. Aansluitend op het aanwezige potentieel van mensen, materiaal en omgeving

De artistieke, persoonlijke ontwikkeling is niet enkel op zichzelf gericht. Het is een proces waarin verbinding een belangrijke rol speelt. Verbinding met de tekst, met de andere spelers, met medewerkers, met de (culturele) omgeving, met het specifieke publiek Deze verbinding vraagt afstemming op het aanwezige potentieel. De zorg voor de samenstelling van de groepen, zoals het decreet dat voorschrijft, is hierbij een essentieel aandachtspunt. Dit proces van aansluiting vraagt immers aandacht voor de leeftijdsgebonden cognitieve en psychosociale ontwikkeling van kinderen, jongeren en volwassenen.

3. Gericht op frisheid en toenemende intensiteit

Een (podium)‘act’ is nooit af: de spelers houden het spel fris en intens door telkens opnieuw vol overgave aanwezig te zijn in het “hier en nu”. Dit spelen, vertellen of spreken in “het hier en nu” impliceert het telkens opnieuw alert en creatief inspelen op de medespelers, de omstandigheden en het publiek vanuit een groeiend artistiek inzicht.

4. *Bij het opbouwen, verdiepen en afstemmen van de vormgevingskwaliteiten en het voorstellingsvermogen in functie van de uitdrukkingskracht*

Wat bij de ene speler, spreker of verteller werkt, werkt niet noodzakelijk bij de andere. Wat werkt voor de ene tekst, werkt niet noodzakelijk voor de andere. Een niet-limitatief palet aan vormgevingskwaliteiten en kwaliteiten met betrekking tot het voorstellingsvermogen, waarmee spelers kunnen experimenteren om hun uitdrukkingskracht te versterken, is terug te vinden in het leerplandetail.

6.2 Waarom werken met leervoorwaarden?

De leervoorwaarden vertrekken vanuit de eigenheid van de leerlingen. Wanneer een leerling gehoor geeft aan wat hem typeert en verbindt, kan hij zich tot een steeds betere versie van zichzelf ontwikkelen en dat leidt tot een grotere authenticiteit.

De redenering die hierachter schuilt is de volgende. Eigenschappen kunnen niet aangeleerd worden en zijn niet situationeel gebonden. Je kan ze enkel inzetten of ontwikkelen als ze aanwezig zijn. Soms zijn eigenschappen geblokkeerd; soms zijn leerlingen zich niet bewust van hun eigenschappen; soms ontbreken eigenschappen.

Het decreet definieert competenties als de doelen, afgeleid uit een referentiekader, voor de kennis, de vaardigheden en de attitudes die een leerling geïntegreerd inzet voor maatschappelijke activiteiten.

Competenties kunnen verworven worden en zijn meetbaar aan de hand van omschreven gedrag. De attitudes en vaardigheden die deel uitmaken van een competentie zijn niet noodzakelijk eigen aan de persoon, maar kunnen wel aangeleerd worden. Mensen kunnen dit (aangeleerd) gedrag stellen in een specifieke maatschappelijke context.

Bij het verwerven van competenties kunnen eigenschappen stimulerend of remmend werken.

Vb. Een grote competitiviteit kan zich vertalen in per se willen scoren waardoor het moeilijk lukt om bij improvisaties spontaan te reageren op impulsen en het toeval toe te laten.

Het is van cruciaal belang om vanuit de eigenschappen te vertrekken om leerlingen te kunnen brengen tot zelfstandigheid in het maken van artistieke keuzes, die bijdragen tot de uitdrukkingskracht.

Gevoel hebben voor timing bijvoorbeeld is een eigenschap. Iemand die op aanwijzing tempo en pauzes inzet, maar geen gevoel heeft voor timing komt gekunsteld over. Hij kan het er tijdens een oefening nog goed vanaf brengen via de imitatie en de sturing van de leraar, maar als hij zelfstandig een tekst voorbereidt, wordt het gebrek aan uitdrukkingskracht al snel duidelijk.

De leerdoelen staan borg voor de concordantie met de onderwijsdoelen. De leervoorwaarden zijn niet opgelegd door de overheid. Ze helpen de leerlingen in hun artistieke ontwikkelingsproces en bij het maken van artistieke keuzes. Ze zijn een leidraad bij de oriëntatie naar studierichtingen en opties binnen het DKO, naar de amateurkunsten en het hoger onderwijs.

*“Bij acteren gaat het er niet om een uit het hoofd geleerd script
psychologisch aangeblazen uit te blaffen, maar het gaat er om, echt
en concreet, ‘geestelijk’ te jongleren.”*

*Helmert Woudenberg
Acteur, regisseur, schrijver en docent*

7. De inschaling van de leerdoelen en de onderliggende subleerdoelen per graad

De competenties ontwikkelen zich over de graden heen. Na elke graad wordt beoordeeld of de leerling mag overgaan naar een volgende graad.

Om te kunnen bepalen of een leerling voldoende competent is om over te kunnen gaan naar de volgende graad, worden de doelen ingeschaald.

Competenties zijn volgens de overheid bekwaamheden die leerlingen nodig hebben om een artistiek product te creëren. Leerlingen worden dus steeds bekwaamer. Onderstaande elementen zijn (binnen het leerplan van De Spreekkamer) hierbij bepalend:

- o **De omgevingscontext:** de vertrouwdheid met de ruimte en het publiek.
 - a. Vertrouwde context: in de ruimte waar de lessen plaats vinden met de leerkracht en de medeleerlingen als vertrouwd publiek.
 - b. Minder vertrouwde context: in een ruimte waar de leerlingen vooraf voldoende konden oefenen en waarin de enscenering en de projectie van de tekst tot hun recht kunnen komen. De leerlingen spelen voor een publiek dat door henzelf werd uitgenodigd.
 - c. Niet vertrouwde context: in een ruimte waar de leerlingen vooraf voldoende konden oefenen en waarin de enscenering en de projectie van de tekst tot hun recht kunnen komen. De leerlingen spelen voor een publiek dat door de academie of derden werd uitgenodigd.
 - d. Moeilijke en diverse context: in een ruimte waarin nagenoeg niet werd geoefend voor een onbekend publiek.
- o **De handelingscontext:** de aard van de betekenisvolle toepassingen of praktijken waaraan het verwerven van de competenties wordt verbonden. We rekenen hieronder de complexiteit van de oefeningen, de beheersing die de oefeningen vragen, en de inhoud van het materiaal.

De complexiteit: De moeilijkheid van de oefeningen hangt samen met het aantal parameters of vormgevingskwaliteiten waarmee tijdens de oefeningen wordt gespeeld. In het leerplan en in het leerplandetail zie je dat dit aantal per graad toeneemt. (verbreding)

De beheersing: een eenvoudige oefening (op bijvoorbeeld één parameter als tempo) kan toch een hoge graad van beheersing vragen. (groot spraakdebiet) (verdieping).

Dat wordt afgestemd op:

De maturiteit van de leerlingen.

Om de maturiteit te bepalen, verwijzen we naar de ontwikkelingslijn van Cis (Cultuur in de spiegel). Een ontwikkelingslijn is niet hetzelfde als een leerlijn. Een ontwikkelingslijn geeft aan op welke wijze en op welk niveau de ontwikkeling van een kind volgens zijn kalenderleeftijd doorgaans verloopt binnen een ontwikkelingsgebied. (Vb. motorische ontwikkeling, sociaal- emotionele ontwikkeling). De auteurs van Cultuur in de Spiegel legden de ontwikkelingslijn van jongeren op het vlak van (beschouwende) culturele vaardigheden vast. Wij gebruiken deze als indicator om te bepalen welk materiaal en welk soort oefeningen de leerlingen zouden moeten aankunnen per graad.

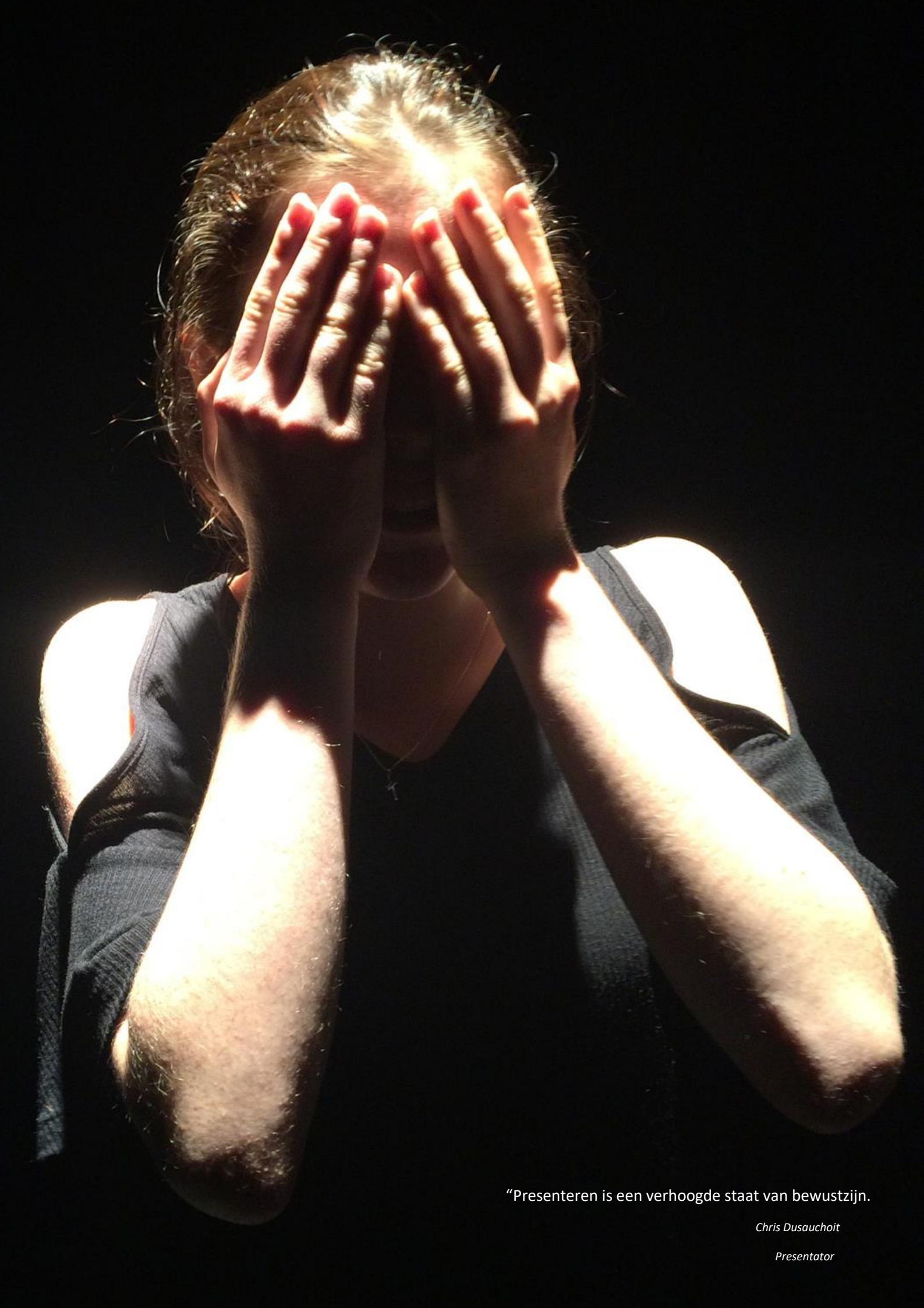
Die ontwikkelingslijn vind je op de website van Cultuur in de Spiegel.

https://www.cultuurkuur.be/sites/default/files/cis_culturele_basisvaardigheden.pdf

- o **Het autonoom artistieke inzicht:** de leerlingen groeien doorheen de opleiding uit tot autonome spelers en/of makers die bij het vertolken en/of creëren, hun werk en de reflectie op hun artistiek werk voeden met een toenemend persoonlijk artistiek inzicht.

- o **De zelfstandigheid en de verantwoordelijkheid:** de zelfregulering bij het uitvoeren van taken.

De inschaling verduidelijkt de verdieping tussen de graden. Academies kunnen deze inschaling aanpassen aan hun specifieke context.

“Presenteren is een verhoogde staat van bewustzijn.

Chris Dusachoit

Presentator

8. Het leerplandetail

De cruciale vraag bij elke leerling (of leerlingengroep) is: wat heeft deze leerling, binnen dit specifieke vak nodig om zijn/haar uitdrukingskracht te verhogen?

Dit kunnen oefeningen zijn die gericht zijn op:

- het opheffen van blokkades
- het versterken van troeven en talenten
- het opvullen van hiaten door het uitbreiden van competenties en/of het initiëren in inhouden

en dit zowel op het vlak van het voorstellingsvermogen als op het vlak van de vormgevingskwaliteiten. Bij deze oefeningen zijn een gevoel van veiligheid en een sfeer van 'mogen falen' heel belangrijk. De subleerdoelen die daarmee verband houden, zijn opgenomen in het leerplan zelf.

Het leerplandetail is bedoeld als richtinggevend canvas. Het geeft een overzicht van vormgevingskwaliteiten en facetten van het voorstellingsvermogen waaraan de leerlingen kunnen werken om hun uitdrukingskracht te verhogen. Het is geen afvinklijst. Onder de kwaliteiten staan items (bouwstenen, competenties en eigenschappen) die kunnen bijdragen tot het verhogen van de kwaliteit van het spel, van de encenering, de beweging, het voorstellingsvermogen enz. Deze lijst is niet-exhaustief. Het leerplandetail is een hulpmiddel om een focus te bepalen en te plannen op maat van de leerling.

Docenten geven vanuit hun eigen achtergrond en deskundigheid invulling aan de items van het leerplandetail. Academies kunnen dit overzicht naar eigen inzicht aanvullen. Dit behoort tot de pedagogische vrijheid van de academie en wordt besproken in de vakgroep. Vanuit de overheid zijn per graad wel een aantal onderwijsdoelen opgelegd die betrekking hebben op deze kwaliteiten. Deze staan recht gedrukt.

*“De mens die geen verbeelding
heeft, heeft geen vleugels.”*

*Mohammed Ali
Bokser*

9. Samenhang tussen graden en vakken

9.1. Samenhang tussen de graden

Voor de opmaak van dit leerplan werden de subleerdoelen in een doorlopende leerlijn gezet. Soms werden daarbij onderwijsdoelen van graad drie doorgetrokken naar graad vier; soms komen onderwijsdoelen van de vierde graad al voor in de tweede of derde graad.

De recht gedrukte doelen in het leerplan zijn opgelegd door de overheid. De cursief gedrukte doelen zijn interpretaties of aanvullingen. De academies kunnen deze anders interpreteren of weglaten zolang ze daarmee niet raken aan de concordantie tussen de onderwijsdoelen van de overheid en de subleerdoelen van het leerplan. Het staat hen ook vrij om het leerplan aan te vullen met eigen subleerdoelen.

De leerlijnen en de concordanties staan in een aparte katern die terug te vinden is op KlasCement en op de website van De Spreekkamer.

Academies verbinden vanuit hun eigen artistiek pedagogische visie deze subleerdoelen aan meetbare, concrete criteria. Dit kan onder andere gebeuren door de werkwoorden met de bijhorende bepalingen uit het leerplan te operationaliseren in concrete lesdoelen en/of criteria, door het opnemen van omschrijvingen van 'gewenst gedrag' in een academie- en of klasreglement, het opstellen van beoordelingscriteria voor de leerlingen enz... Concrete voorbeelden hiervan kan je terug vinden in het document 'Evalueren' op KlasCement of op de website van De Spreekkamer.

Academies dienen hierbij rekening te houden met wat volgens de pedagogen het primaire doel is van evalueren: leerlingen inzicht geven in hun eigen leerproces en onderwijs op maat geven.

9.2 Samenhang tussen de vakken

Dit leerplan laat academies de vrijheid om zelf de vakken af te bakenen en in te vullen.

De systematiek van dit leerplan vraagt wel dat het afbakenen gebeurt volgens onderstaande principes:

1. In elk vak wordt aan de zes kerncompetenties van het kunstonderwijs gewerkt.
2. Het leerplankader en het leerplandetail zijn in elk vak voortdurend in beeld als richtinggevend canvas.
3. In elk vak staat het theatraal onderzoek naar een zo groot mogelijke uitdrukingskracht centraal.
4. In elk vak is er de mogelijkheid tot onderzoeken, spelen, spreken, vertellen, creëren, waarbij er wel een focus wordt gelegd.
5. Er wordt in elk vak concentrisch gewerkt.

In onderling overleg bepaalt de vakgroep voor elk vak:

1. Een focus op spelen en/of vertellen en/of spreken en/of creëren
2. Desgewenst een afbakening van het repertoire (epiek, lyriek, dramatiek, didactiek), het genre, de werkvormen, vormen van overdracht, ...

waarbij er rekening wordt gehouden met

1. De randvoorwaarden zoals groepeeringsvormen, de fysieke leeromgeving ...
2. De volledigheid van het aanbod en de afstemming op de desbetreffende inschaling.
3. De visie van de academie (APP) en het academiereglement.

Meer info en een handig instrument om dit te doen staan in de katern 'Vakken afbakenen' die terug te vinden is op KlasCement en op de website van "De Spreekkamer".

“ Tout vrai langage est incompréhensible. ”

Antonin Artaud

Toneelschrijver- en criticus, acteur en regisseur

10. Materiële vereisten

De doelen die vermeld zijn in het leerplan vragen:

Een lesruimte die

- aangepast is aan de grootte van de groep
- goed verlucht is
- goed onderhouden is
- met een vloerbekleding die grondoefeningen toelaat
- voldoende groot is om te bewegen met een groep
- met tafel(s) en voldoende zitobjecten

Multimedia, wifi, internet

Attributen en kostuums

Een ruimte of auditorium met spots en geluid/opnameapparatuur

De mogelijkheid tot het raadplegen en werken met vakliteratuur en tekstmateriaal

“Om een interessante acteur te zijn – hel, om een interessant mens te zijn – moet je authentiek zijn en om authentiek te zijn, moet je omarmen wie je echt bent, wratten en zo. Heb jij enig idee hoe bevrijdend het is om er niet om te geven wat mensen van je denken? Nou, dat is wat we hier doen.”

*Sanford Meisner
Acteur en docent*

11. De studierichtingen vertolkend en creërend amateur acteur

In de vierde graad kunnen leerlingen kiezen voor verschillende studierichtingen.

In de Vlaamse kwalificatiestructuur is de vertolkende amateur acteur ingeschaald op niveau drie (= niveau zesde jaar BSO) en de creërende amateur acteur ingeschaald op niveau vier (= niveau zesde jaar ASO of TSO).

De beroepskwalificaties van de creërende acteur zijn uitgebreider. Bovendien worden de onderwijsdoelen bij de vertolkend amateur acteur gerealiseerd in relatie tot het eigen aandeel in de uitvoering en binnen de krijtlijnen van een collectieve visie. Bij de creërend amateur acteur gebeurt de realisatie van de doelen daarentegen in relatie tot het geheel van de uitvoering en vanuit een eigen visie op de uitvoering.

Het leerplan van “De Spreekkamer” is uitgewerkt voor de studierichtingen vertolkend amateur acteur en creërend amateur acteur. De subleerdoelen van beide studierichtingen staan in een gemeenschappelijke kolom. In de hoofddoelen van dit leerplan is er sprake van onderzoeken, spelen, spreken, vertellen en creëren. Bij het afbakenen van de vakken kiezen leraren wat ze in de focus plaatsen. Onderzoeken staat in elk vak in de focus. Vanzelfsprekend ligt in de studierichting creërend amateur acteur de focus ook op creëren en bij de vakken van de studierichting vertolkend amateur acteur niet.

Het door de overheid bepaalde onderscheid tussen creëren en vertolken betekent voor dit leerplan dat de gemeenschappelijk geformuleerde doelen een andere onderliggende betekenis krijgen naargelang de focus op vertolken (verantwoordelijk voor eigen aandeel binnen de collectieve visie) of creëren (verantwoordelijk voor het geheel en voor de collectieve visie) wordt gelegd.

Een voorbeeld specifiek voor de vierde graad.

Het “bijdragen aan de organisatie van toonmomenten” betekent voor de creërend acteur dat hij zelf de toonmomenten mogelijk maakt. In de beroepskwalificaties staat o.a. dat omschreven als:

- *Respecteert eigendomsrechten en regelt toestemming voor gebruik*
 - Levert inhoudelijk materiaal aan voor de communicatie over de voorstelling
 - Geeft informatie over de voorstelling en zijn aandeel erin (uitvoering, inhoud ...)
 - Gebruikt sociale/digitale media
 - Geeft interviews
 - Onderhoudt contacten met lokale media, radio en televisie
 - Houdt rekening met de beschikbare tijd, budgetten en technische beperkingen (zaal, aanwezig materiaal...)
 - Interageert met betrokken medewerkers (acteurs, regisseur, *productiemedewerkers, podiumtechnici, ateliermedewerkers ...*)

Een voorbeeld voor de derde en vierde graad.

Als een leerling al vertolkend “een bijdrage levert aan de creatie” heeft dat betrekking op de praktijk van het spelen of vertellen. Als een leerling al creërend “een bijdrage levert aan een creatie” kan dat betekenen dat hij meeschrijft aan de teksten van een voorstelling, zelf een bewerking maakt of via collagetechnieken een script samenstelt.

In de beroepskwalificaties (vierde graad) staat dat omschreven als:

- *Schrijft in collectief verband of individueel een tekst/script voor een theaterstuk cabaret- of Comedyvoorstelling.*
- *Selecteert en of bewerkt in collectief verband of individueel de tekst voor een voorstelling en werkt de enscenering uit.*

Om foutieve interpretaties te vermijden zijn de extra doelen voor de creërende acteur nog eens in kleur in de vierde kolom bijgeschreven.

Beroepskwalificaties die specifiek bij de creërende acteur staan, kunnen, indien dat binnen de visie van de academie past, vrijblijvend bijkomende subleerdoelen zijn voor de vertolkende acteur. Vrijblijvend omdat ze niet in rekening gebracht worden bij het evalueren.

HET LEERPLAN

LEERPLANKADER, -DOELEN, -DETAIL

“Je hebt dat lichaam en je hebt die persoonlijkheid. En die persoonlijkheid verandert ook nog wel, maar als je als acteur op het toneel heel sterk van persoonlijkheid zou veranderen dan denk ik dat ik met een patiënt te maken heb.”

*Carly Wijs
Actrice, regisseur, schrijver en docent*

1. Leerplankader

LEERDOELEN

ONDERZOEKEN, SPELEN, VERTELLEN, SPREKEN,
CREËREN

volgens de inschaling van de betreffende graad

LEERVOORWAARDEN

ONDERZOEKEN, SPELEN, VERTELLEN, SPREKEN,
CREËREN

vanuit de eigenheid van elke leerling

met
ERNST EN TOEWIJDING

gevoed door
EMOTIE-VERBEELDING-INTUÏTIE- ANALYSE

met
SPELPLEZIER EN SPELOVERGAVE

gericht op
FRISHEID EN TOENEMENDE INTENSITEIT

vanuit
HET EIGEN EN ANDERMANS REFERENTIEKADER

aansluitend op
HET AANWEZIGE POTENTIEEL VAN MENSEN,
MATERIAAL EN OMGEVING

met
GROEIEND AUTONOOM ARTSITIEK INZICHT EN
ARTISTIEKE UITDRUKKINGSKRACHT

bij het opbouwen, verdiepen en afstemmen van de
VORMGEVINGSKWALITEITEN en het
VOORSTELLINGSVERMOGEN

“Kunst is liefde geven en liefde krijgen”

Jeroen Olyslaegers,

Schrijver

2. Inschaling

GRAAD EEN INSCHALING	GRAAD TWEE INSCHALING	GRAAD DRIE INSCHALING	GRAAD VIER INSCHALING	VERVOLG
<p>De leerlingen demonstreren in laagdrempelige oefeningen op onderzoeken, spelen, vertellen, spreken en creëren dat zij in staat zijn om domeinspecifieke kwaliteiten, attitudes, vaardigheden, kennis en artistiek inzicht te verwerven en te ontwikkelen.</p> <p>De leerlingen kunnen (afgewerkte) oefeningen uitvoeren die heel eenvoudig zijn, een minimale beheersing vragen en die afgestemd zijn op de ontwikkeling van de leerlingen.</p> <p>De leerlingen voeren de oefeningen uit in een vertrouwde context.</p>	<p>De leerlingen kunnen met duidelijke instructies in vrij eenvoudige oefeningen op onderzoeken, spelen, vertellen, spreken en creëren domeinspecifieke kwaliteiten, attitudes, vaardigheden, kennis en artistiek inzicht inzetten en maken deze zichtbaar.</p> <p>De leerlingen kunnen dit beperkt aantal kenniselementen en vaardigheden geïntegreerd inzetten tijdens afgewerkte oefeningen, die een matige beheersing vragen en afgestemd zijn op de ontwikkeling van de leerlingen.</p> <p>De leerlingen voeren deze oefeningen uit in een minder vertrouwde context.</p>	<p>De leerlingen kunnen met ondersteunende instructies in matig complexe oefeningen op onderzoeken, spelen, vertellen, spreken en creëren domeinspecifieke kwaliteiten, attitudes, vaardigheden, kennis en artistiek inzicht inzetten en maken deze zichtbaar.</p> <p>De leerlingen kunnen deze verworven kenniselementen en vaardigheden geïntegreerd inzetten tijdens (afgewerkte) oefeningen die een matige beheersing vragen, in een minder vertrouwde context.</p> <p>De leerlingen kunnen oefeningen aan die een ontluikende maturiteit veronderstellen.</p>	<p>De leerlingen kunnen aan de hand van feedback in redelijk complexe oefeningen op onderzoeken, spelen, vertellen, spreken en creëren domeinspecifieke kwaliteiten, , attitudes, vaardigheden, kennis en artistiek inzicht inzetten en maken deze zichtbaar.</p> <p>De leerlingen kunnen de verworven kenniselementen en vaardigheden geïntegreerd inzetten tijdens (afgewerkte) oefeningen die een redelijke beheersing vragen in een niet vertrouwde context.</p> <p>De leerlingen kunnen oefeningen aan die een groeiende maturiteit veronderstellen.</p>	<p>De leerlingen kunnen zelfstandig en in diverse moeilijke contexten oefeningen uitvoeren op onderzoeken, spelen, spreken, vertellen en creëren met artistiek inzicht.</p> <p>Ze kunnen complexe oefeningen aan, die een grote mate van beheersing vragen en die een gerijpte maturiteit veronderstellen.</p>

3. Subleerdoelen

Leeswijzer:

(A) = attitude (V)= vaardigheid (K) = kennis (I)= inzicht (AI)= artistiek inzicht

Rechte druk: opgelegd door de overheid Cursieve druk: interpretatie of aanvulling van de onderwijsdoelen

Vertolkend amateur acteur: de realisatie van de doelen gebeurt in relatie tot het eigen aandeel in de uitvoering en binnen de krijtlijnen van een collectieve visie.

Creërend amateur acteur: de realisatie van de doelen gebeurt in relatie tot het geheel van de uitvoering en vanuit een eigen visie op de uitvoering. De oranje doelen concretiseren de verplichte verdieping en verbreding van de subleerdoelen van de creërende acteur t.o.v. de vertolkende.

1. DE LEERLINGEN ONDERZOEKEN, SPELEN, VERTELLEN, SPREKEN, CREËREN MET ERNST EN TOEWIJDING VOLGENS DE INSCHALING VAN DE BETREFFENDE GRAAD				
GRAAD 1	GRAAD 2	GRAAD 3	GRAAD 4	VERVOLG
tonen betrokkenheid bij het luisteren en kijken naar verhalen en/of spel (A)	tonen betrokkenheid bij het luisteren en kijken naar verhalen en/of spel (A)	tonen betrokkenheid bij het luisteren en kijken naar verhalen en/of spel (A)	tonen betrokkenheid bij het luisteren en kijken naar verhalen en/of spel (A)	zijn voortdurend gepassioneerd bezig met het vak
<i>luisteren goed naar de instructies bij dramaoefeningen vooraleer te beginnen (A, V)</i>	<i>luisteren goed naar de instructies bij dramaoefeningen vooraleer te beginnen (A, V)</i>	<i>luisteren goed naar de instructies bij dramaoefeningen vooraleer te beginnen (A, V)</i>	<i>luisteren goed naar de instructies bij dramaoefeningen vooraleer te beginnen (A, V)</i>	
		zijn niet snel tevreden, blijven zoeken (A)	zijn niet snel tevreden, blijven zoeken, zijn intrinsiek gemotiveerd (A)	
		willen hun kennis en vaardigheden alsmaar verder uitbreiden en verfijnen (A)	willen hun kennis en vaardigheden alsmaar verder uitbreiden en verfijnen, zijn intrinsiek gemotiveerd (A)	
concentreren zich tijdens korte, eenvoudige dramaoefeningen (A, V)	concentreren zich tijdens korte, eenvoudige dramaoefeningen (A, V)	focussen zich tijdens de oefeningen (A, V)	focussen zich tijdens de oefeningen , houden inspanningen op lange termijn vol (A, V)	
	zijn zintuiglijk alert tijdens de oefeningen (A)	zijn zintuiglijk alert tijdens de oefeningen (A)	zijn zintuiglijk alert (A)	
	werken de oefeningen af (A, V)	werken af (A, V)	werken af (A, V)	

houden zich aan de klasafspraken (A)	houden zich aan de klasafspraken (A)	houden zich aan de klasafspraken (A)	houden zich aan de afspraken (A)
kunnen tot rust komen (A, V, K, I)	kunnen tot rust komen (A, V, K, I)	kunnen tot rust komen (A, V, K, I)	kunnen tot rust komen, spelen, spreken en vertellen vanuit een mentale en fysieke ontspanning (A, V, K, I)
		ontwikkelen een interne 'locus of control' (A, V, K, I)	ontwikkelen een interne 'locus of control' (A, V, K, I)
	hebben spontaan aandacht voor de basishouding (A, V, K, I)	bewegen ergonomisch verantwoord (A, V, K, I)	bewegen ergonomisch verantwoord (A, V, K, I)
zijn zich bewust van hun stemgebruik (A, V, K, I)	hebben aandacht voor stemhygiëne (A, V, K, I)	hebben aandacht voor stemhygiëne (A, V, K, I)	hebben aandacht voor stemhygiëne (A, V, K, I)
hebben respect voor het materiaal (A)	hebben respect voor het materiaal (A)	hebben respect voor het materiaal (A)	hebben respect voor het materiaal en brengen zelf materiaal mee (A)
hebben respect voor het publiek; bereiden hun optredens goed voor (A, V, K, I)	hebben respect voor het publiek; bereiden hun optredens goed voor (A, V, K, I)	hebben respect voor het publiek; bereiden zich goed voor (A, V, K, I)	hebben respect voor het publiek; bereiden zich goed voor (A, V, K, I)
	studeren hun scenes en teksten in (A, V)	studeren hun scenes en teksten in (A, V)	studeren hun scenes en teksten in (A, V)
	geloven in wat ze doen: spelen, vertellen spreken met overtuiging (A, AI)	geloven in wat ze doen: spelen, vertellen spreken met overtuiging (A, AI)	geloven in wat ze doen: spelen, vertellen spreken met overtuiging (A, AI)
		nemen hun verantwoordelijkheid op bij het optreden in groep (A, V)	nemen hun verantwoordelijkheid op bij het optreden in groep (A, V) en geven daarbij aanwijzingen en opdrachten aan anderen
		ondersteunen de promotie van toonmomenten (V, K, I)	dragen bij aan de promotie van toonmomenten (V, K, I) geven de promotie zelf vorm en zijn eindverantwoordelijke voor de uitvoering: <ul style="list-style-type: none"> - levert inhoudelijk materiaal aan voor de communicatie over de voorstelling - geeft informatie over de voorstelling en zijn aandeel erin (uitvoering, inhoud ...) - gebruikt sociale/digitale media - geeft interviews - onderhoudt contacten met lokale media, radio en televisie - gebruikt kantoorsoftware
			respecteren de auteursrechten en de opvoeringsrechten (V, K, I) dragen de verantwoordelijkheid voor het respecteren van de auteursrechten en vragen de opvoeringsrechten aan
		bereiden zich voor op audities / toonmomenten (A, V; K, I; AI)	bereiden zich voor op audities / toonmomenten (A, V; K, I; AI)

		<i>zoeken naar een balans tussen schoolwerk, hobby's en de opleiding Woordkunst- Drama (A, V)</i>	<i>zoeken naar een balans tussen schoolwerk, hobby's en de opleiding Woordkunst-Drama (A, V)</i>	
			<i>laten zich voeden door analyse bij het ontwikkelen van een collectieve visie</i>	
breiden hun vormgevingskwaliteiten en voorstellingsvermogen uit met ernst en toewijding (zie leerplandetail) (A,V,K,I AI)	breiden hun vormgevingskwaliteiten en voorstellingsvermogen uit met ernst en toewijding (zie leerplandetail)(A,V,K,I AI)	breiden hun vormgevingskwaliteiten en voorstellingsvermogen uit met ernst en toewijding (zie leerplandetail) (A,V,K,I AI)	breiden hun vormgevingskwaliteiten en voorstellingsvermogen uit met ernst en toewijding (zie leerplandetail) (A,V,K,I AI)	
...	

2. DE LEERLINGEN ONDERZOEKEN, SPELEN, VERTELLEN, SPREKEN, CREËREN MET SPELPLEZIER EN SPELOVERGAVE VOLGENS DE INSCHALING VAN DE BETREFFENDE GRAAD

GRAAD 1	GRAAD 2	GRAAD 3	GRAAD 4	VERVOLG
<i>genieten van teksten en voorstellingen (A, K, V, AI)</i>	<i>genieten van teksten en voorstellingen (A, K, V, AI)</i>	<i>genieten van teksten en voorstellingen (A, K, V, AI)</i>	<i>genieten van teksten en voorstellingen (A, K, V, AI)</i>	spelen, spreken en vertellen met volle overgave ...
genieten van het vertolken en creëren (A, K, V, AI)	genieten van het vertolken en creëren (A, K, V, AI)	genieten van het vertolken en creëren (A, K, V, AI)	genieten van het vertolken en creëren (A, K, V, AI)	
	demonstreren spelplezier bij het uitbreiden, verdiepen en afstemmen van de vormgevingskwaliteiten en het voorstellingsvermogen (A, K, V, AI)	demonstreren spelplezier bij het uitbreiden, verdiepen en afstemmen van de vormgevingskwaliteiten en het voorstellingsvermogen (A, K, V, AI)	demonstreren spelplezier bij het uitbreiden, verdiepen en afstemmen van de vormgevingskwaliteiten en het voorstellingsvermogen (A, K, V, AI)	
		<i>vertolken divers tekstmateriaal (A, K, V, AI)</i>	<i>vertolken divers tekstmateriaal (A, K, V, AI)</i>	
zijn bereid om mee te doen met alle dramaoefeningen (A)	zijn bereid om diverse oefeningen uit te voeren (A)	zijn bereid om heel diverse oefeningen uit te voeren (A)	zijn bereid om heel diverse oefeningen uit te voeren (A)	
leveren een bijdrage aan verteloefeningen, improvisaties, spreekoefeningen (A, V, K, I, AI)	leveren een bijdrage aan verteloefeningen, improvisaties, spreekoefeningen (A, V, K, I, AI)	leveren een bijdrage aan creaties (A, V, K, I, AI)	leveren een bijdrage aan creaties (A, V, K, I, AI) <ul style="list-style-type: none"> - verzamelt basismateriaal - kiest materialen, technieken en methodes - schrijft in collectief verband of individueel een tekst/script voor een theaterstuk, cabaret- of comedyvoorstelling en houdt hierbij rekening met - selecteert en of bewerkt in collectief verband of individueel de tekst voor een voorstelling en werkt de enscenering uit. - geeft vorm aan eigen en andermans interpretatie, visie en verbeelding 	
	proberen verschillende technieken uit (A, V, AI)	proberen verschillende technieken uit (A, V, AI)	proberen verschillende technieken uit (A, V, AI)	
		zijn bereid om verschillende speelstijlen uit te proberen (A, V, AI)	zijn bereid om verschillende speelstijlen uit te proberen (A, V, AI)	
durven basisemoties uit te drukken (A)	laten emoties zien tijdens het improviseren en vertolken (V, AI)	zoeken naar authenticiteit bij het uiten van emoties tijdens het improviseren en vertolken (AI)	zoeken naar authenticiteit bij het uiten van emoties tijdens het improviseren en vertolken (AI)	
<i>komen bij het experimenteren met stem en beweging uit de comfortzone (A, AI)</i>	<i>komen bij het experimenteren met stem en beweging uit de comfortzone (A, AI)</i>	<i>komen bij het experimenteren met stem en beweging uit de comfortzone (A, AI)</i>	<i>komen bij het experimenteren met stem en beweging uit de comfortzone (A, AI)</i>	

		<i>spelen in het nu (A,AI)</i>	<i>spelen in het nu (A, AI)</i>
	durven verrassende, ongewone combinaties maken met de stem, verhaalelementen, bewegingen ... (AI)	durven verrassende, ongewone combinaties maken met de stem, verhaalelementen, bewegingen ... (AI)	durven verrassende, ongewone combinaties maken met de stem, verhaalelementen, bewegingen ... (AI)
	<i>durven zich kwetsbaar opstellen en tonen (A, AI)</i>	<i>durven zich kwetsbaar opstellen en tonen (A, AI)</i>	<i>durven zich kwetsbaar opstellen en tonen (A, AI)</i>
			<i>stralen zelfvertrouwen uit (AI)</i>
	gunnen zichzelf ruimte om te experimenteren; durven op de bek gaan (A,AI)	gunnen zichzelf ruimte om te experimenteren; durven op de bek gaan (A,AI)	blijven nieuwe mogelijkheden onderzoeken en uitproberen, beschouwen het onderzoek nooit als af, zoeken, onderzoeken, <i>improviseren en experimenteren.</i> A,AI)
	<i>willen niet per se scoren (A, AI)</i>	<i>willen niet per se scoren, zijn gericht op waarachtigheid, niet op effect (A,AI)</i>	<i>willen niet per se scoren, zijn gericht op waarachtigheid, niet op effect (A, AI)</i>
drukken hun nieuwsgierigheid en verwondering uit (A, AI)	drukken hun nieuwsgierigheid en verwondering uit (A, AI)	drukken hun nieuwsgierigheid en verwondering uit (A, AI)	<i>drukken hun nieuwsgierigheid en verwondering uit (A, AI)</i>
durven oefeningen doen voor een publiek van klasgenoten (A, AI)	durven oefeningen doen voor een publiek van bekenden (A, AI)	durven oefeningen doen voor een publiek (A, AI)	durven spreken, spelen en vertellen in niet - vertrouwde ruimtes voor een onbekend publiek (A, AI)
			durven het publiek betrekken(A, AI)
breiden hun vormgevingskwaliteiten en voorstellingsvermogen uit met spelplezier en spelovergave (zie leerplandetail) uit (A,V,K,I AI)	breiden hun vormgevingskwaliteiten en voorstellingsvermogen uit met spelplezier en spelovergave (zie leerplandetail) (A,V,K,I AI)	breiden hun vormgevingskwaliteiten en voorstellingsvermogen uit met spelplezier en spelovergave (zie leerplandetail) (A,V,K,I AI)	breiden hun vormgevingskwaliteiten en voorstellingsvermogen uit met spelplezier en spelovergave (zie leerplandetail) (A,V,K,I AI)
...

3. DE LEERLINGEN ONDERZOEKEN, SPELEN, VERTELLEN, SPREKEN, CREËREN VANUIT HET EIGEN EN ANDERMANS REFERENTIEKADER VOLGENS DE INSCHALING VAN DE BETREFFENDE GRAAD

GRAAD 1	GRAAD 2	GRAAD 3	GRAAD 4	VERVOLG
luisteren naar de inbreng van anderen (A,V)	luisteren naar de inbreng van anderen (A,V)	luisteren onbevangen en onbevooroordeeld naar de inbreng van anderen (A,V)	kunnen actief luisteren: gaan expliciet na of ze de boodschap goed hebben begrepen (A,V)	spelen, vertellen, spreken vanuit de eigen identiteit met empathie en begrip voor alteriteit
			<i>registeren de lichaamstaal van anderen en spelen in op de lichaamstaal van anderen (K, V, AI)</i>	
			<i>passen hun gesprekshouding aan de gesprekspartners aan (A, K, V)</i>	
			<i>accepteren dat andere leerlingen een andere mening hebben, erkennen en waarderen de deskundigheid van anderen (A, K, V)</i>	
			<i>kunnen zich verplaatsen in opvattingen, waarden en motieven van anderen en vergelijken deze met die van zichzelf (A, K, V, I)</i>	
			<i>zijn empathisch bij het opstellen van een planning, bespreken van techniek ... (A)</i>	
		beantwoorden op een duidelijke, gestructureerde manier de argumenten van anderen (K,V,I)	beantwoorden op een duidelijke, gestructureerde manier de argumenten van anderen (K,V,I)	

luisteren en kijken naar de oefeningen van de andere kinderen (A,V)	luisteren en kijken met respect en belangstelling naar de oefeningen van de anderen (A,V)	luisteren en kijken met een positieve kritische blik naar de creaties van andere leerlingen (A,V)	luisteren en kijken met een positieve kritische blik naar de creaties van andere leerlingen (A,V)
luisteren en kijken geconcentreerd en met inleving naar aangeboden verhalen, films, muziek, prenten, ... (A,V)	luisteren en kijken geconcentreerd en met inleving naar aangeboden verhalen, films, muziek, prenten, ... (A,V)	luisteren en kijken geconcentreerd en met inleving naar aangeboden verhalen, films, muziek, prenten, ... (A,V)	luisteren en kijken met een positieve kritische blik naar verhalen, films, muziek, beeldend werk, voorstellingen ... (A,V,AI)
<i>zijn bij verteloefeningen en dramaoefeningen bereid om verder te bouwen op de ideeën van anderen (A)</i>	<i>zijn bij verteloefeningen en dramaoefeningen bereid om voort te bouwen op de ideeën van anderen (A)</i>	<i>zijn bij verteloefeningen en dramaoefeningen bereid om voort te bouwen op de ideeën van anderen (A)</i>	<i>zijn bij verteloefeningen en dramaoefeningen bereid om voort te bouwen op de ideeën van anderen (A)</i>
leveren een positieve bijdrage aan de groepsdynamiek (A)	leveren een positieve bijdrage aan de groepsdynamiek (A)	leveren een positieve bijdrage aan de groepsdynamiek (A)	leveren een positieve bijdrage aan de groepsdynamiek (A)
	<i>gaan mee in de verbeelding en fantasie van de andere leerlingen (A, AI)</i>	<i>gaan mee in de verbeelding en fantasie van de andere leerlingen (A, AI)</i>	<i>gaan mee in de verbeelding en fantasie van de andere medeleerlingen (A, AI)</i>
	<i>passen zich aan de mogelijkheden van de medeleerlingen aan (A, AI)</i>	<i>passen zich aan de mogelijkheden van de medeleerlingen aan (A, AI)</i>	<i>passen zich aan de mogelijkheden van de medeleerlingen aan (A, AI)</i>
		<i>laten tijdens de oefeningen kansen voor anderen en spelen anderen niet van de scene (A)</i>	<i>zijn hoffelijk tijdens hun spel: creëren tijdens de oefeningen kansen voor anderen en spelen anderen niet van de scene (A, AI)</i>
		bewaren het evenwicht tussen zichzelf en de groep (A)	<i>stellen hun kunde en talent ten dienste van de groep, kunnen eigen gewoontes loslaten ten voordele van de groepsdynamiek (A)</i>
			kunnen een gespannen situatie ontladen (V)
			blijven in alle omstandigheden sociaal en vriendelijk in de omgang (A)
	komen op een gepaste manier voor de eigen belangen op (V)	<i>geven de eigen doelen en grenzen op een sociaal aanvaardbare manier aan (V)</i>	<i>geven de eigen doelen en grenzen op een sociaal aanvaardbare manier aan (V)</i>
		passen zich aan de groep aan, zetten zich in ten gunste van de groep (A)	gaan op in het samenspel en teamwork zonder hun eigenheid te verliezen (A)
			kunnen bijstellen, improviseren, organiseren, aanpassen op het moment dat randvoorwaarden wijzigen en erom vragen (A,V,AI)
			nemen initiatief om zelf afspraken te maken; interageert met betrokken medewerkers (acteurs, regisseur, -- <i>productiemedewerkers, (A)</i>
			zijn bereid om, indien de omstandigheden dat vragen, het aandeel van een ander over te nemen ((A)
			enthousiasmeren anderen (A)
	<i>bouwen een vocabularium op gerelateerd aan het vak om feedback te geven (K,V)</i>	<i>bouwen een vocabularium gerelateerd aan het vak op om feedback te geven (K,V)</i>	<i>gebruiken vakgerelateerd vocabularium om feedback te geven (K,V,AI)</i>
	reflecteren en geven bruikbare feedback aan andere leerlingen (AI)	reflecteren en geven bruikbare feedback aan andere leerlingen (AI)	reflecteren en geven bruikbare feedback aan andere leerlingen tijdens het

			evalueren van repetities en voorstellingen met spelers en medewerkers (AI)	
	verwoorden feedback op een opbouwende, constructieve wijze (V)	verwoorden feedback op een opbouwende, constructieve wijze (V)	verwoorden feedback op een opbouwende, constructieve wijze en zijn zorgvuldig in het beoordelen (A,V)	
		nemen complimenten en kritiek van anderen ernstig (A)	nemen complimenten en kritiek van anderen ernstig en stuurt bij op aangeven van andere betrokkenen (A)	
		(onder)zoeken en verzamelen inspirerende bronnen (V)	raadplegen verschillende bronnen (V)	
			sorteren en selecteren verzameld materiaal (AI)	
			gaan kritisch om met bronnen (K,I)	
			hebben belangstelling voor thema's die maatschappelijk actueel/persoonlijk zijn (A)	
			laten zich inspireren door artistiek werk van anderen zonder het te kopiëren en stellen van daaruit eigen interpretaties voor (A, AI)	
			leggen normen, waarden en principes achter een tekst of voorstelling bloot (AI)	
			respecteren eigendomsrechten en regelen toestemming voor gebruik (K,V)	
breiden hun vormgevingskwaliteiten en voorstellingsvermogen uit vanuit het eigen en andermans referentiekader (zie leerplandetail) (A,V,K,I AI)	breiden hun vormgevingskwaliteiten en voorstellingsvermogen uit vanuit het eigen en andermans referentiekader (zie leerplandetail) (A,V,K,I AI)	breiden hun vormgevingskwaliteiten en voorstellingsvermogen uit vanuit het eigen en andermans referentiekader (zie leerplandetail) (A,V,K,I AI)	breiden hun vormgevingskwaliteiten en voorstellingsvermogen uit vanuit het eigen en andermans referentiekader (zie leerplandetail) (A,V,K,I AI)	
...	

4. DE LEERLINGEN ONDERZOEKEN, SPELEN, VERTELLEN, SPREKEN, CREËREN MET EEN GROEIEND AUTONOOM ARTISTIEK INZICHT EN EEN TOENEMENDE ARTISTIEKE UITDRUKKINGSKRACHT VOLGENS DE INSCHALING VAN DE BETREFFENDE GRAAD

GRAAD 1	GRAAD 2	GRAAD 3	GRAAD 4	VERVOLG
<i>komen los van het kopiëren (AI)</i>	voegen persoonlijke elementen toe aan de vertolking (AI)	zoeken naar een authentieke zegging, authentiek spel (AI)	zoeken naar een authentieke zegging, authentiek spel en <i>artistieke waarachtigheid (AI)</i>	streven naar authentiek spel en artistieke waarachtigheid
<i>zorgen voor een innerlijke logica binnen hun spel (V,I)</i>	<i>zorgen voor een innerlijke logica binnen hun spel (V,I)</i>	<i>zorgen voor een innerlijke logica binnen hun spel (V,I)</i>	<i>zorgen voor een innerlijke logica binnen hun spel (V,I)</i>	
spelen vanuit verwondering (A)	spelen vanuit verwondering (A)	spelen vanuit verwondering (A)	spelen vanuit verwondering (A)	intensifiëren hun aanwezigheid op scene vanuit hun autonome zijnskracht
zijn zintuiglijk alert tijdens het spel (A)	zijn zintuiglijk alert tijdens het spel (A)	zijn zintuiglijk alert tijdens het spel (A)	zijn zintuiglijk alert tijdens het spel (A)	
<i>gebruiken fantasie tijdens de oefeningen (AI)</i>	<i>gebruiken fantasie tijdens de oefeningen(AI)</i>	<i>gebruiken fantasie tijdens de oefeningen(AI)</i>	<i>gebruiken fantasie tijdens de oefeningen(AI)</i>	
geven vanuit hun verbeelding, emotie en intuïtie betekenis aan teksten, voorwerpen, ruimtes ... (AI)	geven vanuit hun verbeelding, emotie en intuïtie betekenis aan teksten, voorwerpen, ruimtes ... (AI)	geven vanuit hun verbeelding, emotie en intuïtie betekenis aan teksten, voorwerpen, ruimtes ... (AI)	geven vanuit hun verbeelding, emotie en intuïtie betekenis aan teksten, voorwerpen, ruimtes ... (AI)	versterken het spelen, spreken, vertellen ... vanuit hun autonome zendkracht
geven vanuit hun verbeelding, emotie en intuïtie vorm aan teksten, scene, aankleding ... (AI)	geven vanuit hun verbeelding, emotie en intuïtie vorm aan teksten, scene, aankleding ... (AI)	geven vanuit hun verbeelding, emotie en intuïtie vorm aan teksten, scene, aankleding ... (AI)	geven vanuit hun verbeelding, emotie en intuïtie vorm aan teksten, scene, aankleding ... (AI)	
vertellen, spreken en spelen vanuit persoonlijke associaties (AI)	vertellen, spreken en spelen vanuit persoonlijke associaties (AI)	vertellen, spreken en spelen vanuit persoonlijke associaties (AI)	vertellen, spreken en spelen vanuit persoonlijke associaties (AI)	
<i>vullen vormgeving in met affect (verbeelding, intuïtie, emotie) (AI)</i>	<i>vullen vormgeving in met affect (verbeelding, intuïtie, emotie) (AI)</i>	<i>vullen vormgeving in met affect (verbeelding, intuïtie, emotie) (AI)</i>	<i>vullen vormgeving in met affect (verbeelding, intuïtie, emotie) (AI)</i>	brengen denken, voelen en handelen op één lijn
	<i>onderzoeken fysiek, intuïtief, cognitief ... hoe ze met vormgevingskwaliteiten hun interpretatie kracht kunnen bijzetten, spanning kunnen opbouwen, een sfeer kunnen creëren ... (AI)</i>	<i>onderzoeken fysiek, intuïtief, cognitief ... hoe ze met vormgevingskwaliteiten hun interpretatie kracht kunnen bijzetten, spanning kunnen opbouwen, een sfeer kunnen creëren ... (AI)</i>	<i>onderzoeken fysiek, intuïtief, cognitief ... hoe ze met vormgevingskwaliteiten hun interpretatie kracht kunnen bijzetten, spanning kunnen opbouwen, een sfeer kunnen creëren ... (AI)</i>	
<i>zoeken hun eigen kracht en rust op (A)</i>	<i>zoeken hun eigen kracht en rust op (A)</i>	<i>zoeken hun eigen kracht en rust op(A)</i>	<i>zoeken hun eigen kracht en rust op (A)</i>	
		<i>spelen, vertellen, spreken met een gepaste energie en dynamiek (AI)</i>	<i>spelen, vertellen, spreken met een gepaste energie en dynamiek (AI)</i>	
		<i>kunnen doseren (AI)</i>	<i>kunnen doseren (AI)</i>	
	verwerken de feedback die ze krijgen in hun spelen, vertellen, spreken (AI)	verwerken de feedback die ze krijgen in hun spelen, vertellen, spreken (AI)	verwerken de feedback die ze krijgen in hun spelen, vertellen, spreken (AI)	
uiten verwondering bij artistiek werk (A)	uiten voorkeuren bij het kiezen van teksten, muziek, beeldend materiaal, ... (A)	ontwikkelen een persoonlijke smaak voor stijlen, auteurs, genres ... (AI)	ontwikkelen een persoonlijke stijl 5AI)	
		<i>herhalen met energie en goesting (AI)</i>	<i>herhalen met frisheid, energie en goesting (AI)</i>	
		kunnen timen (AI)	kunnen timen (AI)	
			<i>demonsteren podiumvastheid (AI)</i>	
breiden hun vormgevingskwaliteiten en voorstellingsvermogen uit met groeiend autonoom artistiek inzicht (zie leerplandetail) (A,V,K,I AI)	breiden hun vormgevingskwaliteiten en voorstellingsvermogen uit met groeiend autonoom artistiek inzicht (zie leerplandetail) (A,V,K,I AI)	breiden hun vormgevingskwaliteiten en voorstellingsvermogen uit met groeiend autonoom artistiek inzicht (zie leerplandetail) (A,V,K,I AI)	breiden hun vormgevingskwaliteiten en voorstellingsvermogen uit met groeiend autonoom artistiek inzicht (zie leerplandetail) (A,V,K,I AI)	

...
-----	-----	-----	-----	-----

“Je moet een woord neerleggen, niet omdat je dat zo bedoelt, maar omdat je dat beslist.”

*Lukas Vandervorst
Acteur, regisseur en docent*

3. LEERPLANDETAIL

gr= graad V=vervolg

De leerlingen breiden via specifieke oefeningen op onderzoeken, spelen, vertellen, spelen, spreken, creëren hun palet aan VORMGEVINGSKWALITEITEN uit met:					
	1e gr	2e gr	3e gr	4e gr	V
BEWEGINGSKWALITETEN: LICHAAMSEXPRESSIE EN RUIMTE					
<i>open focus</i>					
<i>basishouding</i>					
<i>spanning</i>					
<i>mimiek</i>					
bewegingselementen (techniek) <ul style="list-style-type: none"> • <i>lichaam (delen, bewegingsvariaties ...)</i> • <i>tijd (ritme, tijd, duur, accent, patroon ...)</i> • <i>ruimte (niveau, richting, grootte, plaats, focus</i>) • <i>kracht (sterk, zwak ...)</i> • <i>stroom (vloeiend, stotend,...)</i> 					
bewegings- en lichaamsexpressie (emoties) <ul style="list-style-type: none"> • <i>basisemoties (bang, blij, boos, bedroefd + nuances)</i> • <i>extravert – introvert</i> • <i>perifeer – centraal</i> • <i>macht- liefde</i> • <i>rust – onrust</i> 					
afwerking bewegingen					
stil spel					
organisch schakelen					
contrasten					
...					
STEMKWALITEITEN: STEMGEBRUIK, UITSPRAAK EN ZEGGING					
<i>natuurlijke adembeweging en- ritme</i>					
<i>reflexieve ademhaling</i>					
<i>ademsteun</i>					
<i>articulatiewerking (groot en klein mechanisme)</i>					
<i>articulatiejuistheid (klinkers, tweeklanken) medeklinkers)</i>					
<i>articulatiespanning</i>					
<i>in het masker spreken</i>					
<i>resonantie (borst, neus, voorhoofd)</i>					
<i>stemplaatsing</i>					
<i>kleurenpalet a.d.h.v. volume, tempo, toonhoogte, ritme</i>					
<i>variatie in accenten (temporeel, dynamisch)</i>					
<i>balans tussen spreektempo, frasering, stiltes en pauzes</i>					
<i>spanningsbogen</i>					
<i>subtekst</i>					
<i>schakelen op sfeer, emotie, intensiteit</i>					
<i>uitspraakregels</i>					

<i>spreken in een micro</i>					
<i>inspreektechnieken</i>					
<i>timing</i>					
vlot en uit het hoofd reproduceren					
...					
ENSCENERINGSKWALITEITEN	■	■	■	■	■
attributen					
kostuums					
grime en kapsels					
ruimtegebruik spelers (richting en verplaatsing)					
<i>positie spelers (t.o.v. elkaar en de ruimte)</i>					
<i>ruimteopstelling publiek</i>					
decor					
belichting					
geluid					
muzikale begeleiding					
beeld					
...					
SPELKWALITEITEN	■	■	■	■	■
op het niveau van de speler					
een open focus					
<i>de aanwezigheid in het hier en nu</i>					
<i>rust en ontspanning</i>					
innerlijke en inkomende impulsen					
<i>de waarde van de klank</i>					
<i>de gevoelswaarde van het woord</i>					
<i>de verbeelding: beelden oproepen en projecteren</i>					
emoties (introvert en extravert)					
schakelen					
<i>spanningsbogen</i>					
<i>timing</i>					
<i>subtekst</i>					
<i>intenties</i>					
afwerking					
<i>waarnemen, denken, handelen en voelen vanuit een personage in een bepaalde situatie</i>					
op het niveau van de interactie tussen de spelers					
<i>status</i>					
<i>incasseren en reageren</i>					
<i>initiatief nemen</i>					
schakelen (sfeer, emotie, tijd, tempo ...)					
contrasten maken					
<i>intenties toevoegen</i>					
<i>spanning opbouwen</i>					
<i>timen</i>					
verschillende speelstijlen kunnen hanteren					
spelimpulsen aanreiken					
op spelimpulsen inspelen					
een scene structureren					
<i>fysiek contact durven maken</i>					
op het niveau van de interactie tussen de speler(s) en het publiek					

<i>oogcontact maken met het publiek</i>					
<i>de spreekrichting bepalen en respecteren</i>					
<i>applaus in ontvangst nemen</i>					
...					
KWALITEITEN VAN EEN CREATIE					
<i>de verbeeldingsdimensies stilstand/ beweging; geluid /stilte; donkerte/lichtheid</i>					
structurelementen					
stijlelementen					
<i>ritme en muzikaliteit van taal</i>					
<i>beeldende taal</i>					
<i>zintuiglijke taal</i>					
<i>actieve en passieve taal</i>					
<i>specifieke en generieke taal</i>					
<i>de gevoelswaarde van woorden</i>					
<i>emotioneel geladen en zakelijke taal</i>					
<i>formele en informele taal</i>					
<i>impliciete en expliciete taal</i>					
<i>timing</i>					
<i>coherente formulering van gedachten</i>					
<i>heldere argumentatie</i>					
<i>tijd en ruimte</i>					
<i>actuele feiten, andere kunstvormen en culturen als inspiratiebron</i>					
<i>kritisch gebruik van bronnen)</i>					
<i>intertekstualiteit</i>					
...					

<p><i>aan de ontwikkelingsfase van de groep.</i></p> <p><i>Het bestaat uit een variatie aan epische, lyrische, dramatische en didactische artistieke uitingen + tussenvormen en linken naar andere kunstvormen.</i></p> <p><i>De leerlingen creëren zelf hun repertoire of ontleen het aan bestaande kwaliteitsvolle epiek, lyriek, dramatiek, didactiek.</i></p>		
---	--	--

“Het zoeken als proces staat in eenzelfde verhouding tot het afgeronde kunstwerk als het zwerven door het bos op zoek naar paddenstoelen tot de gevonden en geplukte paddenstoelen in het mandje. Slechts een vol mandje is een kunstwerk. De inhoud van het mandje is het werkelijke resultaat, terwijl het zwerven door het bos de persoonlijke aangelegenheid is van iemand die van wandelen in de openlucht houdt. Bedrog staat hier gelijk aan kwaad opzet.”

Andrei Tarkovski
Filmregisseur

DIDACTISCHE WENKEN

NASLAGWERKEN EN EXPERTISEDELING

1. Expertisedeling

De Spreekkamer VZW

VZW “De Spreekkamer” is een vrijwilligersvereniging van leraren Woordkunst- Drama die een netwerk uitbouwt dat inhoudelijk ondersteunt en stimuleert. Dit doet ze via de organisatie van ontmoetingsdagen, het inrichten van nascholingen, het verzorgen van publicaties, het beheren van een gesloten facebookpagina en een eigen website. Zij is koepelonafhankelijk en draagt diversiteit hoog in het vaandel. Wil je graag opgenomen worden in haar communicatie, stuur dan een mailtje naar VZWdesprekkamer@gmail.com

KlasCement

Sinds het schooljaar 2020- 2021 publiceert “De Spreekkamer” ook didactische wenken met betrekking tot de leerkrachtenadministratie, tips voor klasmanagement en oefeningen op KlasCement. [KlasCement](#) is een onderdeel van het Departement Onderwijs en Vorming en het favoriete leermiddelennetwerk van heel veel leraren. Je kan je gratis lid maken via hun website.

"If you have a good idea, open your mouth and say something else."

Keith Johnstone
Acteur, toneelregisseur, docent

2. Naslagwerken

2.1 onderwijsleerproces

- Alblas G. (2014). Inleiding groepsdynamica. Noordhoff Uitgevers B.V.
- Baeten Marleen (2004). In de ban van de grens: Groot toneel. Teksten over jeugdtheater. Etcetera, 2004-02, jaargang 22.
- Bleeker M, Van Heteren L., KattenbeltCH en Vuyk K. (2006). De theatermaker als onderzoeker. AUP Amsterdam.
- Bleeker Maaïke (2019). Thinking through theatre and performance. Bloomsbury.
- Bosch K., Dieleman C.; Eversmann P. (2015). Theatereducatie in ontwikkeling. Masterscriptie Universiteit Amsterdam, Theatre Studies.
- Bytsebier Igor (2002). Creativiteit? Hoe? Zo! Lannoo.
- De Vroomen J. (1999). "Jeugdtheater in historisch vogelperspectief" in : Theater en educatie. Theater in kindertijd, jrg.5, nrs. 2-3.
- Dewulf L. (2009). Ik kies voor mijn talent. Scriptum.
- Dijkstra A., & Baartman, L. K. J. (2011). Zelfevaluatie van de kwaliteit van assessment. OnderwijsInnovatie, 1(Maart), 17-25.
- Eckhardt R., & Niens, M. (2016). Een onderzoek naar het niet-docent gestuurde theatermaakproces van jongeren die deelnemen aan Kunstbende. Amsterdam: Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten.
- Geerts K. (2002). Theater en Onderwijs Een (on)overbrugbare kloof? Antwerpen-Brussel-Gent-Leuven Karel de Grote Hogeschool.
- Gielen P. (2015). Lessons in Disproportion: The Role of Play in Arts Education and the Role of Art in Education. In B. van Heusden & P. Gielen (Eds.), Arts Education Beyond Art: Teaching Art in Times of Change (pp. 133-149). Amsterdam: Antennae Valiz.
- Gielen S., Peeters, E., Dochy, F., Onghena, P., Struyven, K. (2009). Improving the effectiveness of peer feedback for learning. Fostering Communities of Learners. Biennial Conference of the European Association for Research in Learning and Instruction. Amsterdam, Netherlands, 25-29 August 2009.
- Heathcote D. (1991). Collected Writings on Education and Drama. Northwestern University Press.
- Hoogeveen K. (2014). Creativiteit is hard werken.
- Kabalt. J. & Tjepkema. K. (2012). *Appreciative inquiry: Veranderen met Energie. Kessels & Smit, the learning company.*
- Kerkhoffs J., Stark E. en Zeelenberg T. (2006). Rubrics als beoordelingsinstrument voor vaardigheden. Stichting leerplanontwikkeling (SLO), Enschede.
- Koopmans. (2007). Feed- back. Thema.
- Korthagen F. (2008). Leren van binnenuit. Onderwijsontwikkeling in een nieuwe tijd. Nelissen.

- Lobo R.(2015). Wat hebben we gezien? Toneelacademie Maastricht.
- Menko V. (2003). Een goed gesprek. Thieme Meulenhoff bv.
- Notebaert, Trui. (2006). Het mondige kind verbeeld : een exploratieve analyse van kindbeelden in het hedendaagse jeugdtheater, Gent, Diss.
- Onderwijsinspectie en begeleidingsdiensten.(2015).Referentiekader voor onderwijskwaliteit. Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming.
- Palmer, P.J. (2005). Leraar met hart en ziel. Over persoonlijke en professionele groei. Wolters Noordhoff.
- Remmerswaal, Jan (2013). Handboek groepsdynamica. Boom/Nelissen.
- Van Rass A. (2004). Competentiegericht leren in kunst en cultuur: de rol van beoordeling. Enschede.
- Van Coillie G. (2012). Stimuleren van culturele competentie bij jongeren tussen 15 en 25 jaar. Antwerpen Karel de Grote-Hogeschool.
- Van Damme Rudy(2009). De vork. Methodiek voor persoonlijke en maatschappelijke ontwikkeling. Vandamme Instituut.
- Van Damme Rudy (2010).Ontwikkelingsgericht coachen van Teams. Vandamme Instituut.
- Van Pelt M., Coetsier N., Gielen, A. en Keiren M. (2004). Competentiegericht leren met een portfolio. Han.
- Van Steenberghe, Els(2007). Lexicon: Jeugdtheater in Vlaanderen. Etcetera, 2007-06, jaargang 25, nummer 107, p. 3-50.
- Van Swaaij, Jean Klare en Louise (2011). De grote atlas van de belevingswereld. De Harmonie.

“Theater is ritme in een ruimte en dat geeft oneindig veel mogelijkheden”

Peter Van den Eede

2.2 vormgevingsfacetten

2.2.1 Zegging

- Aelbrecht Jelle(2010). Uitspraakvademecum. Maklu.
- Balfort Bram(1982). Ademen we vanzelf? Bosh en Keuning nv,Baarn.
- Beheydt L., Dirven R. en Kaunzer U. (1999) Uitspraak Nederlands, Tekst- en oefenboek, Acco.
- Blomme Inze, Nordin Annelies(2013). Nu versta ik je. Acco.
- Brain Brian Tracy. (2010). Succesvol presentaties geven. Zelfverzekerd en overtuigend spreken voor publiek kun je leren. Deltas Centrale uitgeverij.
- Coblenzer Horst, Muhar Franz. (2008). Adem en stem. Handleiding voor goed spreken. Pearson Benelux B.V.
- Crook Tim. (1999). Radio Drama Theory and practice. Londen;New York Routledge.
- De Clerq Carry, Sas Paul. (2008). Als je veel moet praten. Stempedagogiek. Informatie over optimaal spreekgedrag. Maklu.
- Dewilde Luc. (2001) De spreekoefengids, 1 de klinkers. Text Work Uitgaven, Kortrijk.
- Dinger T, M Smit.(2008). Expressiever en gemakkelijker spreken. Coutinho.
- Ebbink Elisabeth. (2015).Ik hoor het aan je stem. Meer invloed en overtuiging met je stemgeluid. Nieuw Amsterdam.
- Francken F.C. (2012). Spreken en zingen. Eldar leerboek over spreek- en zangtechnieken. Van Gorcum.
- Frankort M. (2003). Etonie, houding, adem Werkcahier. Boom Lemma.
- Gallo Carmine. (2015). Spreken als TED / De negen geheimen van de beste sprekers ter wereld. Business Contact.
- Heemskerk Josée en Zonneveld Wim. (2000) Uitspraakwoordenboek, Uitgeverij Spectrum.
- Huybrechts Greet (1986) Articulatie in de praktijk: consonanten. Acco.
- Huybrechts Greet (1989) Articulatie in de praktijk: vocalen en diftongen. Acco.
- Huybrechts Greet. (1999).Articulatie in de praktijkvocalen en diftongen. Acco.
- Kuenen Joske en Wackers Martijn. (2012). Presenteren: wat werkt echt en wat echt niet? Communicatiereeks.
- Lacroix Christel. (2015). Goed Gestemd. Lannoo.
- Lafaut, Vandenplas. (1978). Stem en Uitspraak. De Boeck.
- Lessac A. (1967). The use and training of human voice A pratical approach to speech and voice dynamics. New York Drama Books Specialists.
- Linklater K.(2006). Freeing the natural voice. Nick Hern Books.

- McCallion Michael.(1988). The Voice Book. Faber and faber.
- Mertens Vincent.(2008). Als je veel moet praten. Spreken voor publiek. Garant Uitgevers.
- Mills Jenni.(2004). The broadcast voice. Focal Press.
- Mureau Debby. (2016). je stem als krachtbron. Overtuigen en beïnvloeden met je stem. Anderz.
- Parow J.(2014). Ademhandboekje. Corrigerende oefeningen en therapie. De driehoek. Informatief.
- Patricia Jansen. (2011). Spreken in het openbaar inspirerend en overtuigend presenteren.Pearson Benelux B.V.
- Timmerman Bernadette. (2008). Klink Klaar. Davidsfonds Leuven.
- Tonckens L. (1969). Spelregels voor Sprekers. Rotterdam Universitaire Pers;Uitgeverij Nijgh & Ditmar.
- Utterback Ann S. (1995). Broadcast voice handbook. Bonus Books.
- Uyttendaele Jan. (2015). Hoe Vlaams mag uw Nederlands zijn? Neerlandistiek, Online tijdschrift voor taal- en letterkundig onderzoek.
- Van der Bracht Johan. (1963). Techniek van het Beschaafd Spreken. Antwerpen.
- Van Maele G. (1996). Handleiding bij de uitspraakleer. Lier Van In.
- Verlaeckt Wim. (1983). Over vertellen en voorlezen. Leuven Acco.
- Veys Tiffany. (2012). Mind the voice. Lannoo.
- Wieke Tomas. (2005). Spreken in het openbaar. Rebo Productions.

2.2.2 Lichaam en ruimtegebruik

- Bartal Lea; Ne'eman Nira; Liekens Bob. (1980). Beweging bewustzijn creativiteit. [s.l.] De Sikkal.
- Bartl Almuth. (2010). 100 nieuwe bewegingsspelen voor kinderen van 4-12 jaar. Panta Rhei.
- Blasius Jutta.(2014). Korte bewegingsspelletjes voor kinderen van 4-10 jaar. Panta Rhei.
- Bogart Anne and Landau Tine. (2014). The Viewpoints Book A Practical Guide to Viewpoints and Composition. London Nick Hern Books.
- De Haas Amos; Vogels Fritz. (1994). Mime Handboek. Amsterdam Theater Instituut Nederland.
- De Smet Pieter. (2014). Non-verbale communicatie. Die Keure.
- Denis Anna. (2002). The articulate body. The Physical Training of the Actor.
- Ekman P.; V. Friesen W.. (1979). De ontmaskering van het gezicht Handleiding tot het onderkennen van emoties in gelaatsuitdrukkingen. Bloemendaal H. Nelissen B.V.
- Hoste M.A.J. (1967). Aperitief tot de mime. Brugge Verbeke-Loys.
- Linthorst P.;Leerkamp G.;Galle M;. (1973). Het spreekonderwijs Inleiding tot de kennis van spraak en stem. Groningen Wolters-Noordhoff.
- Marshall Lorna.(2008). The body speaks. Performance and physical expression. Methuan.
- Mason Bim. (1992). Street Theatre and other outdoor performance. Londen/New York Routledge.
- Nicholls Carolyn.(2009). Handboek Alexandertechniek met CD. Pantha Rei.
- Richards Thomas. (1995). At work with Grotowski on physical actions. London Routledge.
- Rooyackers Paul.(1991). 100 bewegingsspelen. Panta Rhei.
- Rooyackers Paul.(1993). 100 dansspelen. Panta Rhei.
- Rooyackers Paul.(2009). Dansspel. Panta Rhei.
- Sas Mia en Van Schoor Anne. (1983). Verschijnen en verdwijnen Handleiding bij de lessen bewegingsexpressie. Antwerpen Uitgeverij de Nederlandsche Boekhandel.
- Schermel Atia. (2011). Mime variaties. Zestig jaar lesgeven in de mime +DVD. Vereniging Mimedocenten.
- Sikkema Rina. (2002). Het lichaam als dichter Lessen in scheppend theater, Jacques Lecoq. Amsterdam International Theatre & film Books [s.d.].
- Steffens Kristel. (1990). Kursus Lichaamstaal. NVKT opleidingscursussen.
- Verbeeck Herman. (2004). De acteur, atleet van het hart Meyerhold, Decroux, Lecoq en Grotowski, pioniers van de fysieke acteur. Amsterdam International Theatre & Film Books.

2.2.3 Kwaliteiten van een creatie

- Amsterdam International Theatre & Film Books.
- Anderson Chris. (2016). De TED-methode. impactvol presenteren – de officiële gids. Maven Publishing.
- Beaman Jim. (2000). Interviewing for radio. Routledge.
- Beukenkamp Ger.(2013). Schrijven voor film, toneel en televisie. Augustus.
- Billiet D., Janssen K. (2003). Vingeroefeningen. Afijn.
- Bouma Mieke. (2010). Storytelling in 12 stappen – Op reis met de held. Augustus.
- Bouma Mieke. (2016). De twaalf oerfiguren van storytelling Archetypes en hun basisplots. Atlas Contact.
- Braas C.W.P. ,Van der Geest E.. (2015). Taaltopics argumenteren. Noordhoff Uitgevers B.V.
- Braas Cees, Van der Geest Ellie, De Schepper Annemieke. (2006). Argumenteren. Noordhoff.
- Buist Girbe; Strouken Ineke;Van Twigt Karla. (2001). Vertellen in geuren en kleuren Handleiding voor multicultureel vertellen. Utrecht Nederlands Centrum voor Volkscultuur.
- Claassen Remco. (2011). Verbaal meesterschap. Spectrum.
- Couwenbergh Geertje. (2011). Lust in je leven door schrijven. Ankhhermes, Uitgeverij.
- Creatief Schrijven. (2008). Tips voor theaterauteurs. Antwerpen Creatief Schrijven.
- Donders Wim. (2013). Praktische gespreksvoering. Boom Lemma.
- Douglas Amy and Langley Graham. (2013). Pass it on – A recourse for teaching storytelling with young people. Traditional arts team.
- Driessen Irma; Van Rijn Sanne. (2015). Wat nu is Gesprekken met makers. Amsterdam De Nieuwe Toneelbibliotheek.
- Duyns Don(samenstelling). (2010). Dialogen schrijven Laat je personages spreken. Antwerpen Augustus.
- Eisenstein Sergej. M. (1979). Lessen in regie. Nijmegen Socialistiese Uitgeverij.
- Flipse Henk. (1992). Dichter Drop Draak. Poëzie als woordspel. Het Spectrum.
- Gallo carmine (2016). De kracht van storytelling. Business Contact.
- Gouda Eva.(2016). Dansende tongen. IT&BF.
- Haasbroek Jan. (2008). Het geheim van de spreker / speeches schrijven en toespraken houden. Podium.
- Heerink Marcel en Rijnboutt Jessica. (2011). Argumenteren. Pearson Benelux B.V.
- Hilverda Willy. (2010). Schrijven voor theater - 13 methodes Gesprekken met toneelschrijvers. Amsterdam Uitgeverij Augustus.
- Hilverda Willy.(2010). Schrijven voor theater. 13 methodes. Augustus.

- Holmer Marco. (2010). Professioneel vertellen. Free Musketeers.
- Huib Hudig. (2012). Het speechboekje een inspirerende speech in 10 stappen. Podium B.V.
- Huypens Jos. (2010). De kunst van het luidop schrijven. Politeia.
- Huypens Jos. (2012). Toegankelijk schrijven is geen kinderspel. Politeia.
- Kolen Eric. (2001). Ik ken ook nog een verhaal Docentenhandleiding. Utrecht Nederlands Centrum voor Volkscultuur.
- Kolen Eric. (2001). Ik ken ook nog een verhaal Leerlingenboek. Utrecht Nederlands Centrum voor Volkscultuur.
- Lipman Doug. (1999). Improving your storytelling – Beyond the basics for all who tells stories in work or play. August House.
- Mex Glazner gary. (2000). Poetry Slam: The Competitive Art of Performance Poetry. Manic D Press.
- Moosmann D.. (2007). De toneelschrijver als theatermaker Over het schrijfproces van Gerardjan Rijnders, Arne Sierens, Adelheid Roosen, Jos Bours, Rob de Graaf, Oscar van Woensel, René Pollesch.
- Naaktgeboren Jeroen. (2011). Poetry Slam een woorddansers beleving. Douane.
- Permentier Ludo. (2008). Stijlboek. De Standaard.
- Robinson Karl and Kerikas E.J.. (1993). Teaching speech: Methods and materials. New York David McKay Company, INC.
- Rozeman Ton. (2011). Korte verhalen schrijven. Augustinus.
- SCHOTANUS Yke.(2007). Song-en liedteksten schrijven Van cabaret tot rock. Uitgeverij Augustus.
- Slot Pauline. (2013). Hoe schrijf ik een betoog? handleiding voor overtuigen met tekst. Noordhoff Uitgevers B.V.
- Stiller Louis; (2011). Het grote schrijf-doe-boek. Augustinus.
- Stüger Frans. (2011). Personages, conflict, perspectief. Augustus.
- Swagerman Jan. (1991). Het verhaal gaat verder De kunst van het vertellen. Deventer Ankh-Hermes.
- Swagerman Jan. (1996). De kunst van het vertellen. Utrecht Nederlands Centrum voor Volkscultuur.
- Swagerman Jan. (1998). De kunst van het vertellen Handleiding voor het vertellen; Handleidingenreeks II. Utrecht Nederlands Centrum voor Volkscultuur.
- Swagerman Jan. (2002). De kunst van het vertellen van historische verhalen. Utrecht Nederlands Centrum voor Volkscultuur.
- Tonckens Lysbeth; Van Borssum Machteld Buisman(ill). (1975). Gelegenheidsredevoeringen. Den Haag Nijgh & Van Ditmar.
- Van Dam Hans. (1981). Drama Een handboek voor dramatische vorming. Groningen Wolters-Noordhoff.
- Van de Velde Carl. (2010). Speechen als Obama. yes I can. Uitgeverij Houtekiet.
- Van Eemeren F.J. ,Snoeck-Henkemans A.F. . (2016). Argumentatie. Inleiding in het analyseren en beoordelen van betogen. Noordhoff Uitgevers B.V.
- Van Oss Frank. (2013). Spreken is goud maar vooral wat je zegt is belangrijk. Lannoo.

- Van Waveren Michelle(2004). Interviewen. Onthullend en respectvol. Coutinho.
- Van Woerkom Hans. (2013). Een schatkist vol vertelgeheimen. Eigen beheer.
- Vandewijer Ine. (2009). Storytelling Verhalen vertellen kan iedereen. Leuven Davidsfonds Uitgeverij nv.
- Verheyden Tim, Rumes Tom en Fluit Andries. (2014). How to story / Storytelling voor journalisten. Lannoo Campus.
- Verlaeckt Wim. (1983). Over vertellen en voorlezen. Acco.
- Vertelacademie Netwerk. (2017). Vertel! – Een boekje open over verhalen vertellen. Vertelacademie Netwerk.
- Vroemen Jac. (2000). De kracht van verhalen Vertellen als levenskunst. Amsterdam Bres BV.

2.2.4 Enscenering

- Arnoldi Frank. (1987). Met pijp en stift Handleiding voor de grimeerkunst. Zaandijk Heijnis.
- Cole Harry; Van Goethem Chris. (1996). Basiscursus lichttechniek. Berchem TEAD.
- Conrads Marian. (1990). Handboek Kostuum Accessoires. Baarn Tirion.
- De Ruijter Eric.(2005). De vormgeving van theater. Decorontwerpen, lichtontwerpen, geluidsonwerpen, kostuumontwerpen, theaterarchitectuur, theateraffiches. Zoo producties.
- Howard Pamela. (2009). What is scenography. Routledge.
- Izenour G. (1996). Theater Design. New Haven and London Yale University Press.
- Jonker Niels. (2018). Live geluidstechniek. De Basis. Edusonic.
- Laver James. (1979). Cantecler Kostuumgeschiedenis. Cantecler bv de Bilt .
- Mollemans, Karin. (2010). Basisboek Schminken. Forte.
- Pollet Jean- Paule. (2010). Skintricks Handboek theatergrime 1. Amsterdam Koggeschip Vakblad b.v./Visagie
- Shelley, Steven Louis.(2009). A practical guide to stage lighting. Focal Press.
- Sterke Joop. (1985). Verlichten of Belichten Een praktische handleiding voor theaterbelichting. Nijmegen Joop Sterke.
- Tijdschrift (2003 e.v.). Proscenium. Stepp magazine. Tijdschrift voor theatertechniek, theaterarchitectuur, scenografie. Stepp VZW.
- Van De Velde/Tober. (2013). Lichttechniek. De basis. Edusonic.
- Van den Berg Tuja.(2007). Licht als leidraad. TIN
- Van den Haspel Fritz. (2009). Doeken in het theater. VPT.

- Van Goethem Chris. (2013). Belichtingstechniek voor podiumtechnici. Antwerpen TEAD vzw.
- Van Uum Hugo. (1992). Handboek Theaterbelichting tussen licht en donker. Amsterdam International Theatre and Film Books.
- Verilli. (2013). Eenvoudig schminken. Atrium.
- Vossen Anne Marie. (2009). Theaterfotografie voor amateurs een introductie. Stichting Beeldende Amateurkunst.
- Weemhof Rutger.(2010). Docent met camera. TIN

"I regard the theatre as the greatest of all art forms, the most immediate way in which a human being can share with another the sense of what it is to be a human being."

*Oscar Wilde,
Schrijver, dichter, estheet*

2.2.5 Spelkwaliteiten

- Abbott John.(2012). The acting book. Eigen beheer.
- Amsterdam/Antwerpen Atlas.
- Bedore Bob. (2003). 101 Improv Games for Children and Adults. Hunter House Inc.,U.S.
- Bertsch Yolande & Filz Flip. (2003). Verder mag alles Een handboek voor ensemble-improvisatie. Amsterdam IT&FB.
- Besseling André; voorwoord Paul Haenen. (2002). Theater vanuit het niets alles over improvisatie. Amsterdam IT & FB.
- Beumers Jose. (2017). Drama naar een recept van Theaterwerkplaats het spinazieblok.Boekenbent.
- Bill Lynn. (2004). Improvisations for actors and writers. Christian Publishers Llc.
- Binnerts Paul. (2002). Toneelspelen in de tegenwoordige tijd / een veldboek voor het vertellend toneel. IT&BF.
- Binnerts Paul (2018). Toneelspelen in de tegenwoordige tijd. Abc (herziene druk). Uitgeverij.
- Blasius Jutta. (2014). Bewegingsspelletjes van 3 minuten. 74 korte bewegingsspelletjes voor kinderen van 4-8 jaar. Panta Rhei.
- Busschots Frans, Didelez Guy, en Dobbeleers Dirk. (2005). Toneel met kinderen. Waasmunster Abimo.
- Cannon Dee. (2012). In-deph acting. Oberon Books.
- Challen John. (1973). Drama Casebook A Chronicle of Experience. London Methuen Educational LTD.
- Collot Annemie, d'Escury-Koenigs F. (1988). Het blauwe boek Rollenspelletjes voor kleuters. Amsterdam/Lisse Swets & Zeitlinger
- De Groot Frederik. (2009). Groots acteren in 3 stappen. Hoorn Living Productions.
- Deenik K.- Dieho B.- Schra E..(2013). Speloefeningen. IT § FB.
- Dezseran Louis John. (1975). The student actor's handbook Theatre games and exerises. Palo Alto California Mayfield Publishing Company.
- Dieho Bart, Van Ginkel Martin, Schra Emiel. (1983). Speloefeningen. Amsterdam international theatre bookshop.
- Eggels Pierre. (2006). Doe gewoon alsof ! dramalessen voor het voortgezet onderwijs. Panta Rhei.
- Elzinga Doris.(2008). Toi toi toi. 24 Theatersportlessen. IT &FB.
- Erdtsieck-Blaaser Esther.(2017). Jij kan het ook. Inspiratie voor dramalessen aan kinderen. D.Coach.
- Eulen Annelies. (1985). Lessen voor acteurs To the actor : on the technique of acting / Tsjechov, Michael. Amsterdam International Theatre Bookshop.
- Faltin Rob. (2011). Plankenkoorts Overwin je angst voor optredens, presentaties, lezingen en praatjes. Hogrefe Uitgevers Bv.
- Feenstra Margreet. (2016). Zeg maar ja tegen theatersport en improvisatietheater. Brave New Books.

- Filz B. (2010). Verder mag alles. Een handboek voor ensemble-improvisatie. IT en FB.
- Flameng Kris. (2012). Na de pauze / Spelen met drama, bewegen en muziek. Abimo.
- Fleeer Pauli. (2015). Drama aangenaam – een dramaleerlijn vernieuwde uitgave. Schoolsupport.
- Gavin Levy.(2005). 112 Acting games. Meriwether.
- Glyn Trefor-Jones. (2015). Drama Menu. Theatre Games in Three Courses. Nick Hern Books.
- Ghoos Ludo. 85 vertelcompetenties in 25 teksten. Te verkrijgen op aanvraag bij Ludo Ghoos.
- Ghoos Ludo. Tools voor de tekstspeler en de tekstbrenger. Te verkrijgen op aanvraag bij Ludo Ghoos.
- Ghoos Ludo. De speler (scat- pers- move-it- doc). Te verkrijgen op aanvraag bij Ludo Ghoos.
- Hans Van Dam. (1996). Theater in gebruik Handboek voor toneel.
- Hartog Irma.(2017). Speelkind. 248Media.
- Heemskerk Jowin. (2016). Acteren is easy. Mijnbestseller.nl.
- Het Theaterfestival. (1998). Essays over acteerstijlen. Amsterdam Het Theaterfestival.
- Hodge Alison.(2010). Twentieth Century actor training. Routledge.
- Hodgson John; Richards Ernest. (1979). Improvisation. Londen Eyre Methuen ltd .
- Hofman, Henk. (1990). Improviseren kun je leren een handleiding voor spel en theater. Baarn Phaedon.
- Informatief Spelmateriaal vzw. (1981). Spel in zicht Activiteitenboek. Leuven Uitg. Infodok.
- Izzo Gary (1998). Acting interactive theatre. A handbook. Heinemann.
- Jagodowski TJ en Pasquesi D. (2015). Improvisation at the speed of life, the TJ&Dave
- Janssens Lidwine. (1994). Het rijk der verbeelding. Dramatische vorming in het basisonderwijs. Meulenhoff Educatief.
- Janssens Lidwine. (1998). Drama is de kunst. Handboek voor dramadocenten. IT&FB.
- Janssens Lidwine. (1999). De kunst van het spelen. Handboek voor dramaonderwijs op de basisschool. Amsterdam.
- Janssens Lidwine. (2010). Spelen is de kunst. Handboek voor dramadocenten. IT&FB.
- Johnstone Keith. (1984). Impro Improvisation and the theatre. New York Theatre Arts Books.
- Johnstone Keith. (1999) Impro for storytellers. Faber and faber.
- Kadijk Joost & Kortleven Cyriel.(2007). En ... Actie ! Creativiteit en improvisatie voor groepen en teams. Van Schouten en Nelissen.
- Kappeler Markus. (2011). Energizers en Moodboosters, dynamische spelletjes voor meer energie en een betere sfeer in de groep. Panta Rhei.
- Karreman Marcel. (2011).Warming-ups & energizers voor groepen, teams en grote bijeenkomsten. Van Schouten & Nelissen.
- Keller Betty. (1988). Improvisations in Creative Drama A program of workshops and dramatic sketches for students. Colorado Springs Meriwether Publishing Ltd.

- Kemp Rick. (2012). Embodied acting. Routledge.
- Lobo René. (2015). De toneellessen van René Lobo. “Wat hebben we gezien.” IT § FB.
- Luijmes Rik.(2012). Anatomie van de acteur. Een ordening van speltechnieken.
- Marshall Lona. (1995). Acteur op drift / Yoshi Oida. Amsterdam PassePartout .
- Oostvogels Tanja, De Weerd Hedwig. (2005). De mondenboom. Ideeën om toneel te spelen. Clavis.
- Opdebeeck Luc en Bevers Karen. (2014). Een scène schoppen Theorie en praktijk van het participatief drama. Rotterdam Formaat, Werkplaats voor Participatief Drama. Bestseller BV.
- Pankow Ali. (1992). De elementen als spelmethode Masterclass Helmert Woudenberg. Vlissingen Ali Pankow.
- Pijper Gerdje. (2004). Drama voor de beroepspraktijk. Groningen Wolters-Noordhoff.
- Portmann Rosemarie. (2011). Concentratiespelletjes van 3 minuten. 120 Korte spelletjes en activiteiten voor kinderen van 4 - 10 jaar om de concentratie te bevorderen. Panta Rhei.
- Renaerts Hugo. (2016). Sketches spelen. Brave new books.
- Rodney Bennett.(2002). Classroom dramatics London University of London Press.
- Rooyackers Paul. (1993). Honderd dramaspelen. Katwijk Panta Rhei.
- Rooyackers Paul. (1998). Honderd nieuwe dramaspelen. Katwijk Panta Rhei.
- Rooyackers Paul. (1998). Honderd taalspelen. Den Haag Panta Rhei.
- Rooyackers Paul. (2009). 100 Nieuwe Taalspelen / voor kinderen van 4-14 jaar. Panta Rhei.
- Rooyackers Paul. (2014). Honderd lachspelen. Panta Rhei.
- Salinsky Tom en Frances-White Deborah(2008). The Improv Handbook The Ultimate Guide to Improvising in Theatre, Comedy, and Beyond. Bloomsbury.
- Scher Anna; Verrall Charles. (1987). Another 100 + ideas for drama.
- Seham Amy F. (2001) Who’s improv is it anyway. Roundhouse Publishing.
- Selderslaghs Bob en Taylor Tim (2018) Mantle of the expert, Garant.
- Spolin Viola, Morey Arthur, Brandt Mary Ann (1986) Theater Games for the Classroom. Northwestern University Press.
- Spolin Viola. (1999). Improvisation for the Theater, A Handbook of Teaching and Directing Techniques. Northwestern University Press.
- Spolin Viola. (2001).Theater Games for the Lone Actor. Northwestern University Press.
- Spolin Viola. (2011). Theater Games for Rehearsal, A Director’s Handbook, Northwestern University Press.
- Stanislavski.(2013). An actor prepares. Bloomsburry.
- Stanislavski.(2013). Building a charactor. Deel 2 lessen voor acteurs. Bloomsburry.

- Stanley Susan M. (1974). Drama door improvisatie. Nijkerk Uitg. Intro.
- Steenbeek Jeroen. (2016). Dit is acteren. IT&FB.
- Swale Jessica.(2012). Drama games for devising. Nick Hern Books.
- Van Dam Hans. (1977). Drama als werkvorm een inleiding op het gebruik van dramatische werkvormen bij het moedertaalonderwijs. Groningen Wolters-Noordhoff.
- Van Dam Hans. (1981). Drama Een handboek voor dramatische vorming. Groningen Wolters-Noordhoff.
- VAN DER KUN. J.I.M.(1970). Handelingsaspecten in het drama. Amsterdam Athenaeum-Polak & Van Genneep.
- Van Dijck Marcel. (1986). Dramatiseren. Bussum De Toneelcentrale.
- Van Leeuwen Joke.(2008). Een halve hond heel denken. Amsterdam, Querido.
- Van Lint Peter. (1964). Dramatische expressie. Purmerend Muusses J.
- Vandomme Viola en Willems Pieter.(2012). Breek een been. Lannoo
- Vane Sjaak. (1998). Drama-activiteiten. Baarn Nelissen B.
- Vane Sjaak. (2012). Werken met drama. Boom Lemma Uitgevers.
- Veldman Jan. (2007). De 36 dramatische situaties Alle mogelijke verhaalideeën op een rij. Antwerpen Augustus.
- Vos Erik. (2005). De hele wereld is toneel. tekst, beweging, improvisatie. Amsterdam Theater Instituut Nederland .
- Weemhoff Rutger. (2010). Leren acteren. IT&FB.
- Wippoo Pim en Warners Miesbeth. (1998). Podiumangst. Amsterdam Boom.
- Woudenberg, Helmert. (1999). Vuur, water, lucht & aarde Handleiding voor acteren. Amsterdam.
- Zonneveld Loek.(2002). Speelstijlen en Acteren een beeldvertelling. Amsterdam Loek Zonneveld Theatre Publications.

"Drama is exposure; it is confrontation; it is contradiction and it leads to analysis, construction, recognition and eventually to an awakening of understanding."

*Peter Brooke
Regisseur*

2.3 voorstellingsvermogen

2.3.1 Emotie, verbeelding, uitdrukingskracht

- Alphenaar Carel? Erenstein Rob, Van Schoor Jaak. (1983). De goden van het theater 22 Nederlandse en Vlaamse toneelschrijvers aan het woord. Westbroek [Harlekijn](#).
- Artaud Antonin, Vertaling: Simon Vinkenoog. (1982). Het theater van de wreedheid. Amsterdam Meulenhoff.
- Artaud Antonin, Vertaling: Simon Vinkenoog. (2008). Het theater van de wreedheid. Utrecht Ijzer.
- Bormans Kasper. (2014). Wat Alz / over de kern van communicatie, de kracht van dromen en het wonder van relaties. Van Halewijck.
- Brook Brook, C.E. van Amerongen-van Straten (vert.). (1972). De lege ruimte het toneel vandaag. Amsterdam Moussault.
- Chekhov Michael. (2007). Masterclasses in the Michael Chekhov Technique.
- Cornelissen Eef en Desegher Isabelle. (2012) Sprookjes en filookjes – Filosoferen over sprookjes. Academia Press.
- De Cock Daniel. (1975). Akteren Een spel in de realiteit van het toneel. Antwerpen ALMO.
- De Kuyper Eric en Poppe Emiel. (2016) Theatraliteit. Terra.
- Diderot D., Gemma Pappot. (1985). Paradox over de toneelspeler. Amsterdam International Theatre Bookshop.
- Dijkwel Marieke, Van Hulst Simonne en Kokkermans Tobias (2017) De taal van de toeschouwer. De Nieuwe Toneelbibliotheek.
- Driessen Irma & Van Rijn Sanne. (2015). Wat nu is Gesprekken met makers. Amsterdam De Nieuwe Toneelbibliotheek.
- Enk Fritz. (1981). Stel je voor! 's Gravenhage Nijgh & Van Ditmar Educatief.
- Gordon Craig Edward. (1980). On the Art of the Theatre. London Heinemann.
- Grotowski J., samengesteld door Eugenio Barba, met een voorwoord van Peter Brook; uit het Engels vertaald door Annelies Eulen. (1986). Naar een sober theater. Amsterdam [International Theatre Bookshop](#).
- Grotowski, Jerzy, Edited by Eugenio Barba; with a preface by Peter Brook; uit het Engels vertaald door Annelies Eulen. (1981). Towards a Poor Theatre. London [Methuen](#).
- Harrop John. (1992). Actin London [Routledge](#).
- Heemskerk Jowin. (2015). Acteren is easy. Mijnbestseller.NI
- Joosen Vanessa. (2012). Wit als sneeuw, zwart als inkt – De sprookjes van Grimm in de Nederlandstalige literatuur.
- Konijn Elly & Westerbeek Astrid. (2007). Acteren en emoties. Van Schouten en Nelissen.

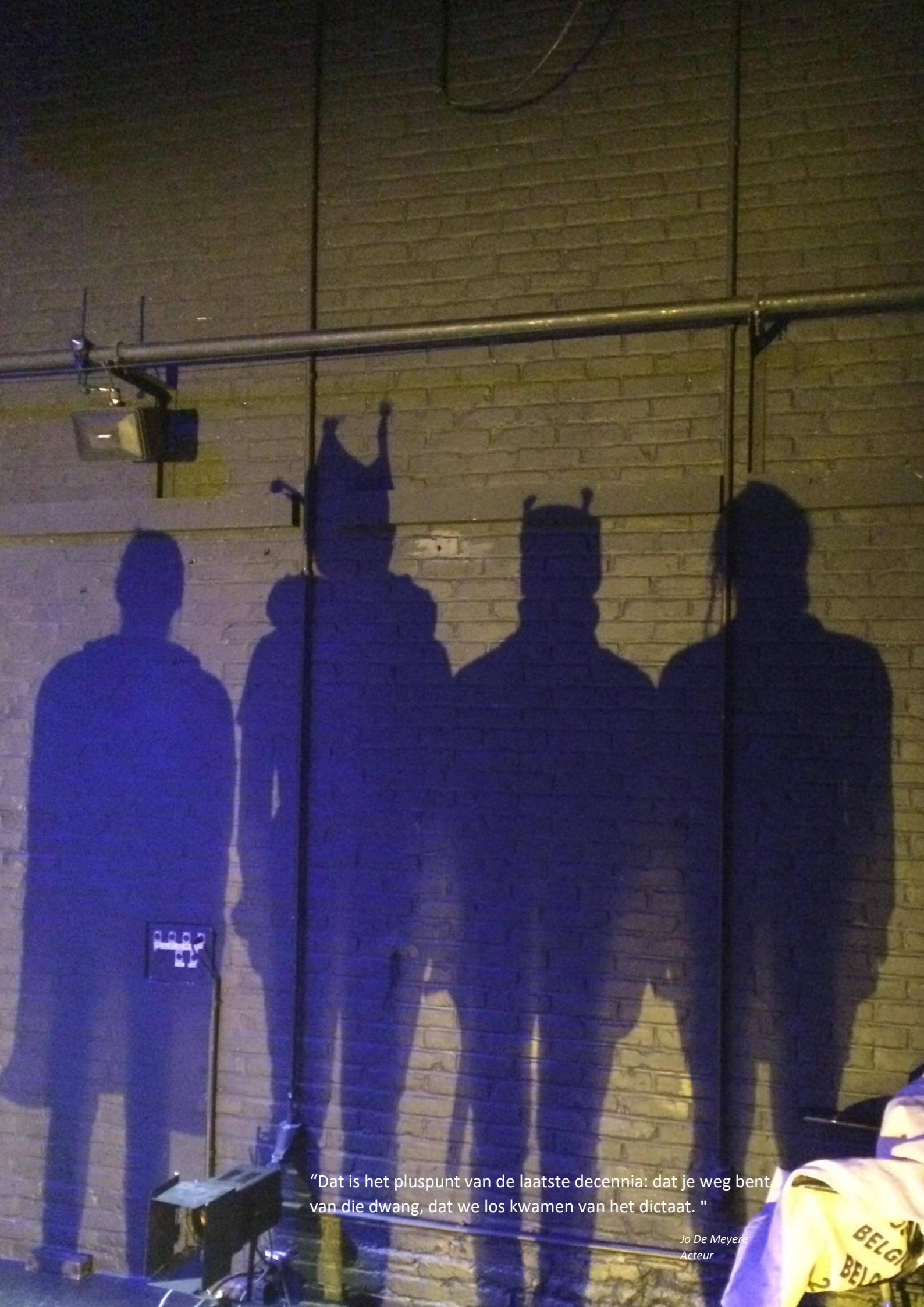
- Lambert Rosa (2019). Over de kunst van het verdwijnen. Reflectie op twee masterclasses van Lucas Vandervost / On the art of disappearing: Reflections on two Masterclasses by Lucas Vandervost. Forum+, Volume 26, Number 2, 1 June 2019, pp. 37-43(7). Amsterdam University Press
- Mamet David, MelissaBruder, Colm Lee Michael;Madeleine Olnek; Pollack nathalien, Previto Robert, Zigler Scott. (1986). Praktische handleiding voor toneelspelers. Baarn Bigot & Van Rossum bv.
- Ned Manderino, Jan Steemers. (1994). Alles over Method-Acting. Amsterdam International Theatre and Film Books.
- Olivier laurence. (1986). On Acting. Londen Weidenfeld and Nicolson.
- Pinkola Estés Clarissa .(1995). De ontembare vrouw – als archetype in mythen en verhalen. Altamira-Becht.
- Ronald Geerts, Tindemans Klaas. (2005). David Mamet. Brussel Vubpress.
- Schra Emiel. (1995). Peter Brook en het eiland van verbeelding. Amsterdam Uitgeverij International Theatre Books.
- Shklovsky Victor, Feiler Lily. (1974). Mayakovsky and his circle. Londen Pluto Press Limited.
- Stanislavski; vertaling : Anja van den Tempel; met een voorwoord van Ton Lutz. (1985). Lessen voor acteurs. Amsterdam International Theatre Bookshop.
- Steen Jan. (2014). *Being in Playing* . MER Paper Kunsthal
- Teirlinck Herman. (2017). Dramatisch Peripatetikom. Facimile uitgave. T-boeken en ASP, i.s.m. het Koninklijk Conservatorium Antwerpen.
- Thooft Lisette & Bouma Mieke. (2014). Waarom de heks in de oven verdween / Ontdek de kracht en wijsheid van beroemde verhalen. Boekerij.
- Uyldert Melly. (2002). Verborgene wijsheid van het sprookje. Mirananda Uitgevers.
- Van Aerschot Eugeen, Meert Hogo. (2003). Theater Handboek voor toneelmakers en toeschouwers. Antwerpen Garant.
- Van der Mey Martin. (1995). Drama centraal 25 kunstzinnige activiteiten als uitgangspunt voor drama. Katwijk Phanta Rhei.
- Van Dijk Marcel. (1978). Van top tot teen to(t)taal. Bussum De Toneelcentrale B.V.
- Van Heteren Lucia. (1992). Laten we gaan De opvoeringsgeschiedenis van Samuel Beckett in Nederland tot 1992. Amsterdam Internatonal Theatre & Film Books.
- Van Rosmalen Jan. (2012). Het woord aan de verbeelding. Bohn Stafleu van Loghum.
- Vierendeels Luc. (2013). Van stuk tot stuk handleiding bij het lezen van toneelstukken. [s.l.] Bizarre Company.
- Von Fischer Kurt.(1987). *Czeslaw Marek 1891-1985* (Zürich: Hug & Co).
- Voorhoeve Bert. (1999). Waar kom je vandaan en waar wil je heen? Over de beeldentaal in sprookjes. Christoffor.
- Voorhoeve Bert. (2012). Sprookjes zijn goud waard. Christoffor.
- Vroemen Jac. (2000). De kracht van verhalen – Vertellen als levenskunst . Bres.

- Woutersen-van Weerden Alice– Vrij Geestesleven. (1999). De man in alle kleuren – Wat sprookjes vertellen over de geheimen van het leven. Vrij Geestesleven.

2.3.2 Tekst- en voorstellingsanalyse

- Albach Ben. (1958). De commedia dell'arte. Purmerend J. Muuses
- Alexander E. , Erenstein R.I ,Hogendoorn W.. (1979). Scenarium : deel 3 Voorstellingsanalyse - Toneelvernieuwingen tussen 1860 en 1900. Zutphen De Walburg Pers.
- Ball David, vertaling Pieter Vrijman. (2007). Voorwaarts / achterwaarts Een praktische handleiding voor het lezen van toneelstukken. Amsterdam International Theatre & Film Books.
- Boulton Marjorie. (1977). The anatomy of drama. London Routledge & Kegan Paul.
- De Leeuwe Prof.Dr.H.H.J. .(1968). Commedia dell'arte, dat is: puur toneel voordrachten gehouden door de Gelderse leergangen te Arnhem. Groningen Wolters-Noordhoff.
- Dekeyrel Carol, Beert Inès. (2000). Theater kijken Theater maken Theater & onderwijs een benadering. Gent Droom en Daad.
- Devens Tuur. (2004). De vijfde wand Reflecties over figurentheater en circustheater. Gent PRO-ART.
- Drijkoningen F.F.J.D., Van der Starre E. , Schvey H.I. (1978). Avant-garde en traditie in het moderne toneel. Muiderberg Dick Coutinho.
- Esslin Martin. (1983). The Theatre of the Absurd. Harmondsworth Penguin Books.
- Eyckermans Veerle. (2012). Kwartier voor aanvang Acteurs in hun loge. Tiel Lannoo.
- Girard René, uit het Frans vertaald door Michel Perquy. (1995). Shakespeare Het schouwspel van de afgunst. Tiel Lannoo.
- Handke Peter, vertaald door Hans Hom. (1984). De geschiedenis van het potlood. Amsterdam De Arbeiderspers.
- Hrvatin Emil. (1994). Herhaling, Waanzin, Discipline Het theaterwerk van Jan Fabre. Amsterdam International Theatre and Film Books.
- Hunningher. (1987). Shakespeare en het theater van zijn tijd. Amsterdam International The atre Bookshop/Theater Persona.
- Hupperetz Karel. (2003). Regie in het theater De regisseur in het Nederlandse theater van de twintigste eeuw. Groningen Uitgeverij Passage.
- Innes C.D.. (1972). Erwin Piscator's Political Theatre The Development of Modern German Drama. Cambridge Cambridge University Press.
- Kantor Tadeusz. Verzameld, vertaald en ingeleid door Johan de Boose. (1991). Tadeusz Kantor en het Circus van de Dood teksten over onafhankelijk theater. Amsterdam International Theatre & Film Books.
- Keir Elam. (1991). The 1979). Semiotics of Theatre and Drama. London New York Routledge.
- Lemmerman Hans, Van Run Inge. (2005). Dit hier is geen boek Surrealistische theaterportretten. Nijmegen Het Wilde Oog s.d.

- Maas Deesen en Timmermans Jarno. (2001). Theater & educatie 7/2 Theater en nieuwe media. Leiden èLVé.
- Pessemier Veerle. (1993). Groot en klein Botho Strauss. Brussel VTI.
- Pieters Jürgen. (1999). De honden van King Lear Beschouwingen over hedendaags theater. Groningen Historische Uitgeverij
- Reid Francis. (1990). The Staging Handbook. London A & C Black
- Rozenboom Elisabeth. (2008). Stukken zonder pauze tussen 60 & 90; Leeswijzer voor hedendaagse theaterteksten. Amsterdam International Theatre & Film Books.
- Schra Emile. (1998). De andere Odysseus Zeven teksten rond theatermaker Eugenio Barba. Utrecht PassePartout Publications.
- Stokkink Thea. (1990). De cabaretiers. Amsterdam Balans
- Styan J.L.. (1981). Modern drama in theory and practice volume 3 Expressionism and Epic Theatre. Cambridge Cambridge University Press.
- Twijnstra Roel, Van den Hurk Peter, Verspaget Bas. (1988). Dramatiseren een dialectische benadering. Amsterdam International Theatre Bookshop.
- Van den Bergh H.(1983)Teksten voor toeschouwers inleiding in de dramatheorie. Muiderberg.
- Van der Ben N., Bremer J.M. (1988). Poetica / Aristoteles. Amsterdam Athenaeum - Polak & Van Gennepe
- Van Erp MariaTaalman Kip. (1997). Bokkenzang Over Griekse tragedies. Amsterdam Athenaeum - Polak & Van Gennepe.
- Van Raak Ronald. (1997). De moderne dwaas Bertold Brecht en de moderne zingeving. Best Damon.
- Van Wely Warner. (1992). Dogtroep werkwijzen van wild theatermaken. Amsterdam International Theatre & Film Books.
- Vanhaesebrouck Karel (red..(2006). Theaterwetenschap in Nederland en Vlaanderen 12/1 Een publicatierreeks over drama. Leiden èLVé.
- Verhagen Balthazar, Pos W. Ph. (bew.). (1963). Dramaturgie. Amsterdam Moussault.
- Vierendeels Luc. (2011). Van acteur tot zetstuk Lexicon van theatertermen. [s.l.] Luc Vierendeels

“Dat is het pluspunt van de laatste decennia: dat je weg bent van die dwang, dat we los kwamen van het dictaat. ”

Jo De Meyere
Acteur